

USHTRIA

Viti i 77-të i botimit Nr. 7 (827862)

Botim Qendror i Ministrisë së Mbrojtjes

E premte, 16 shkurt 2024

Ministri Peleshi: Shqipëria përmbushi kërkesën për 2% Përkrah sfidave të sigurisë së Aleancës

Stërvitja "Mbrotjtja e Qëndrueshme 2024", Ministri Peleshi: Të gatshëm në konsolidimin e dimensionit operacional dhe taktik

Përfundon me sukses stërvitja kompakte dimërore e Grup - Batalionit të Këmbësorisë së Lehtë e koduar "Mbrotjtja e Qëndrueshme 2024". Në ditën e fundit të kësaj stërvitjeje, e cila u zhvillua në rajonin e Pukës, morën pjesë presidenti i Republikës, njëherësh komandant i Përgjithshëm i Forcave të Armatosura, sh.t. z. Bajram Begaj, ministri i Mbrojtjes z. Niko Peleshi, shefi i Shtabit të Përgjithshëm të FA-së, gjeneralmajor Arben Kingji si dhe komandantë të forcave. Në fjalën e tij ministri i Mbrojtjes Niko Peleshi përgëzoi efektivet, djemtë dhe vajzat e Grup - Batalionit të Këmbësorisë së Lehtë, e cila është një njësi e certifikuar nga NATO, si forcë e gatshme për dislokim dhe operim në ndërveprim të plotë me Aleancën, si edhe të njësisve të tjera që u përfshinë në këtë stërvitje, për përkushtimin dhe vendosmërinë e tyre.

"Mjedisi i sotëm i sigurisë, karakterizohet nga një numër në rritje i kërcënimeve dhe kundërshtarëve të vlerave perëndimore. Agresioni brutal i Rusisë kundër Ukrainës dhe konflikti në Lindjen e Mesme kanë tronditur rendin dhe sigurinë globale, duke sjellë nevojën jo vetëm të një reagimi të përbashkët nga të gjithë vendet e Aleancës, por dhe atë të zhvillimit të kapaciteteve kritike dhe të forcimit të qëndrueshmërisë kombëtare", - u shpreh ministri Peleshi, duke evidentuar faktin se fokusi është në atë që po ndodh sot në rajonin tonë, i cili vazhdon të mbetet një rajon i brishtë dhe me tensione të provokuara që tentojnë destabilizimin e tij.

"Ndaj sot kemi një Strategji të re të Sigurisë Kombëtare, e cila do të pasohet së shpejti nga Strategjia Ushtarake dhe Plani Afatgjatë i zhvillimit të Forcave të Armatosura të Republikës së Shqipërisë. Ky bazament i fortë strategjik, na jep një shtysë për të konsoliduar dimensionin operacional dhe taktik, duke vendosur theksin tek transformimi i pandërprerë i forcave dhe i kapaciteteve tona", - deklaroi z. Peleshi. Sipas ministrit të Mbrojtjes këto kapacitete do të testohen shumë shpejt në funksion të stërvitjes së madhe të NATO "Steadfast Defender 2024". Ministri i Mbrojtjes u shpreh i kënaqur me faktin se këtë vit përmbushet zotimi për investimet në 2 për qind të PBB-së në kuadër të NATO-s për Sigurinë dhe Mbrojtjen,

ndërsa theksoi vijimin e mbështetjes financiare dhe sociale për personelin ushtarak.

Në fjalën e tij, presidenti i Republikës Bajram Begaj u shpreh se: "Shqipëria ka qenë dhe mbetet euroatlantike në frymë dhe në veprim. Si popull historikisht paqedashës, orientimi ynë është paqja dhe siguria, ndaj sot është me rëndësi jo vetëm solidariteti me vlerat e vendeve të tjera anëtare, por edhe forcimi i mëtejshëm i lidhjeve transatlantike".

Nga ana e tij, komandanti i Forcës Tokësore, gjeneralmajor Ilir Xhebexhia, teksa shprehu falënderimet dhe mirënjohjen për mbështetjen ndaj ushtarakëve, u zotua se kjo forcë do të jetë e angazhuar dhe do të punojë me përkushtim, disiplinë dhe profesionalizëm të lartë për realizimin e çdo detyre dhe në përmbushje të detyrimeve ndaj Aleancës.

Stërvitja "Mbrotjtja e Qëndrueshme 2024"

është pjesë e programit trajnues dhe stërvitor vjetor të Forcës Tokësore për këtë vit dhe zhvillohet në një moment kyç, pasi, prej 1 nëntorit 2023, kjo forcë ka kaluar në strukturën e re organizative, e cila konsiston në një forcë ushtarake më efektive, e kompletuar me personel, e mirë pajisur me armatim dhe teknikë të avancuar, e mirë trajnuar, e stërvitur dhe e motivuar, e gatshme të kryejë misionin kushtetues në mbrotjtje të vendit.

Ministri i Mbrojtjes Niko Peleshi prej dy ditësh ndodhej i pranishëm në Ministerialin e NATO-s në Bruksel. Në ditën e dytë të punimeve të tij, ministri Peleshi iu përgjigj disa pyetjeve të mediave, mbi sfidat e sigurisë së aleancës. Fillimisht ministri Peleshi komentoi deklaratën kërcënuese ndaj aleancës së ish-Presidentit amerikan, Donald Trump, i cili tha se do t'i kërkojë Rusisë të sulmojë vendet e NATO-s, që nuk përmbushin detyrimet financiare.

Sipas ministrit, Shqipëria është në listën e 2/3 të anëtarëve të NATO-s që ka përmbushur angazhimin me vendosjen e 2% të GDP-së në funksion të sigurisë dhe mbrojtjes. Në korrik, pjesa më e madhe e aleatëve do të sigurohet që të ketë plotësuar këtë kusht, duke qenë se 2% është kthyer në një dysheme, nisur edhe nga sfidat aktuale në fushën e sigurisë. Pyetjes se: “A ka shqetësim mes vendeve të NATO-s, edhe me bisedat që ju keni ndarë me homologët tuaj për një skenar të largimit të Amerikës nga NATO, meqenëse po diskutohet shumë, sidomos pas deklaratës së ish-Presidentit Trump?”, ministri Peleshi iu përgjigj se: “Ka pasur një unitet nga të gjithë aleatët, i palëkundur. Nuk ka lëvizje nga linja zyrtare e çdo aleati në NATO. E kundërta është e vërtetë. Këtu flitet për mobilitet ushtarak të shtuar. Në këtë pikë dua të theksoj një takim që sapo përbyllëm me ministrat e Mbrojtjes të Maqedonisë së Veriut dhe Bullgarisë, ku diskutuam për hapat e mëtejshme drejt lobingut për “Korridorin 8”. Korridorin 8 është një korridor tashmë edhe sigurie, jo vetëm konektiviteti. Ne e lidhim me projektin që kemi dorëzuar në NATO për portin ushtarak të Porto Romanos. Po shtojmë përpjekjet për të investuar një mobilitet më të mirë në krahun lindor. Krahu lindor është krahu më i kërcënuar i NATO-s. Ky korridor përfundon në Detin e Zi, që është pika ku grumbullohet tensioni më i madh pas agresionit rus në Ukrainë. Nuk ka lëvizje nga qëndrimet, përkundrazi ka bashkëpunim për nivel më të lartë të mbrojtjes kolektive”.

Ministri Peleshi: Shqipëria përmbushi kërkesën për 2% Përkrah sfidave të sigurisë së Aleancës

“Duket sikur lufta Rusi-Ukrainë, por edhe lufta në Rripin e Gazës e ka futur botën në një rend të ri, aq sa ne po armatosemi. Të paktën po pajisemi me mjete moderne. Raketa “Javelin”, helikopterë “Black Hawk”, dronë “Bayraktar”. Për çfarë po përgatitemi, zoti Ministër, dhe a pritët të marrim edhe armatime të tjera më të rënda. Nëse po, çfarë konkretisht?”, ishte një tjetër pyetje në adresë të ministrit Peleshi, i cili përgjigjet: “NATO është një aleancë jo ofensive por difensive. Por gjithsesi mbrojtja, politika difensive e NATO-s realizohet përmes shkurajimit, ajo që quhet deterenca. Çka do të thotë modernizimi dhe shtimi i kapaciteteve ushtarake të gjitha vendeve të NATO-s synon të shkurajojë fuqitë e tjera destruktive që vijnë nga Lindja, ose konflikte të mundshme, qoftë në rajonin tonë, kryesisht në krahun Lindor të NATO-s mund të ndodhin. Sapo kemi filluar të ndërtojmë flotën e helikopterëve “Black Hawk”. Dy tashmë janë në Shqipëri, po punojmë për të arritur në 6, në afatmesëm. Do të vijnë dronët “Bayraktar” për pak javë. Më 4 mars kemi inaugurimin, ditën e hapjes së bazës ajrore taktike të NATO-s në Shqipëri, në Ballkanin Perëndimor që ndodhet në Kuçovë. Aty do të kemi edhe avionë luftarak nga vendet aleate të NATO-s që do të bëjnë një demonstrim. Le ta quajmë dhe

demonstrim force, nuk ka vend për ta fshehur, pasi bota nuk është më normale dhe nuk dihet kur do të rikthehet në normalitetin që ka qenë dikur. Ne do të përgatitemi për më të keqen, por do të shpresojmë për më të mirën. Jo vetëm do të shpresojmë por do ta shkurajojmë të keqen”.

Për sa i përket pyetjes: “A ka një rrezik real në sigurinë e rajonit tonë?”, ministri Peleshi u shpreh se: “Pikat e nxehta të Ballkanit Perëndimor janë Veriu i Kosovës dhe politikat separatiste të Republika Srpska. Një kërcënim vjen nga Serbia dhe tjetri nga Republika Srpska. Këto janë influenca të Rusisë në rajonin tonë që duhet të dekurajohen. Ne e ndjekim me shqetësim dhe disa vende kanë ngritur në ministerialin e NATO-s çështjen e militarizimit të shpejtë të Serbisë, që nuk bëhet pa një qëllim, të mos jemi naiv. Natyrisht që mbi 1 miliardë dollarë buxhet për mbrojtjen dhe porositë e fundit nga Rusia e Kina, e kapaciteteve ushtarake nga ana e Serbisë shihen me shqetësim dhe duhen shkurajuar përmes fuqizimit të prezencës së NATO-s në rajon. KFOR-i është këmba e NATO-s aty që duhet ta fuqizojmë. Në Bosnjë është misioni i BE-së, “Altea”. Do të dërgojmë së shpejti një togë në Bosnje. Kemi dërguar gjithashtu një togë në Bullgari për të forcuar krahun lindor. Gjithashtu, do të dërgojmë

në Rumani një kompani me 100 ushtarë sapo të na hapet drita jeshile. Pra këto janë konfliktet. Ka një garanci shumë të madhe që është prezenca e NATO-s. Kosova ka NATO-n prezente këmbëkryq dhe të gatshme për çdo agresion që mund të vijë nga Veriu. Ne planifikojmë të ngremë sisteme të reja që nuk i kemi pasur më parë. Duke filluar nga ky vit do të implementojmë sistemin e mbrojtjes antidron, jo vetëm për infrastrukturën ushtarake, por edhe civile, porte, aeroporte, hidrocentrale. Dhe po punojmë me SHBA-në për të kompletuar mbrojtjen kundërajrore. Nuk bëhet fjalë për një kërcënim me probabilitet të lartë për Shqipërinë, ne jemi një aleat i NATO-s dhe askush nuk mund të guxojë të prekë 1 metër katror të Shqipërisë. NATO është gati të mbrojë stabilitetin në Ballkanin Perëndimor”. Ndërsa për rikthimin e shërbimit ushtarak të detyrueshëm, ministri u shpreh se është për t'u diskutuar dhe se është hartuar një ligj që do të miratohet shumë shpejt në qeveri dhe parlament për krijimin e forcës rezerviste. “Duke filluar nga vjeshta e këtij viti do të kemi kontingjentin e parë të forcës rezerviste që e mendojmë në Elbasan. Më pas, ky numër do të shkojë deri në 2 mijë apo 2200, maksimumi i parashikuar. Forca rezerviste mbi baza vullnetare, trupa të shtuar për 2 apo 4 javë, aty ku parashikohet, në domene të ndryshme”, - u shpreh ministri Peleshi.

Gjeneral brigade Ferdinand Dimo priti në takim ekipin e New Jersey-t, Air National Guard

Në mjediset e Komandës së Forcës Ajrore, gjeneral brigade Ferdinand Dimo priti në takim ekipin e New Jersey-t, Air National Guard, i kryesuar nga kolonel Eric A. Guttormsen, komandanti i Krahut të 108-të (108th Wing).

Qëllimi i këtij takimi ishte rritja e bashkëpunimit midis New Jersey-t, Air National Guard dhe Komandës së Forcës Ajrore.

Gjatë takimit, gjeneral brigade Dimo falënderoi ekipin amerikan për vizitën, si edhe Zyrën e Bashkëpunimit Ushtarak me SHBA-të (ODC), për mbështetjen e ofruar me trajnime dhe kualifikime për personelin e FAj.

Në këtë takim morën pjesë edhe kapiteni i rangut II Eric Cote, Atasheu ushtarak i Shteteve të Bashkuara në vendin tonë dhe zëvendëshefi i zyrës së ODC. Në përfundim të takimit u shkëmbyen dhuratat simbolike.

Gjeneral brigade Bardhyl Nuredinaj priti Atasheu ushtarak i Mbretërisë së Bashkuar, nënkolonelin Timothy Wight-Boycott

Atasheu ushtarak i Mbretërisë së Bashkuar, nënkolonelin Timothy Wight-Boycott zhvilloi vizitë pune në Akademinë e Forcave të Armatosura, ku u prit nga zëvendës komandanti, gjeneral brigade Bardhyl Nuredinaj. Gjatë takimit me gjeneral brigade Bardhyl Nuredinajn u diskutua mbi bashkëpunimin e mëtejshëm në fushën e arsimimit ushtarak, planet dhe mundësitë që pala britanike ka për mbështetjen me studime të mëtejshme në Akademitë në Britaninë e Madhe.

Kontingjenti EOD zhvilloi operacione në mbështetje të stërvitjes së përbashkët shumëkombëshe "Ares Strike" në kampin Adazi, Letoni

Trupat EOD me mision në Letoni kanë treguar përkushtim të lartë dhe profesionalizëm në stërvitjen e përbashkët shumëkombëshe "Ares Strike", që u zhvillua në poligonin e stërvitjes në kamp Adazi, Letoni.

Në këtë stërvitje kontingjenti EOD u angazhua me pesë detyra operacionale për vlerësimin, asgjësimin dhe largimin e pesë municioneve të ndryshme, duke bërë të mundur pastrimin nga municionet e rrezikshme të zonave të caktuara.

Komandanti i grup - batalionit kanadez falënderoi dhe vlerësoi maksimalisht kontingjentin EOD për të gjitha operacionet dhe mbështetjen profesionale gjatë kësaj stërvitje.

INAGUROHET KABINETI I INFORMATIKËS NË QAPN

Inaugurohet Kabineti i Informatikës në Qendrën e Arsimimit Profesional të Nënoficerëve, duke shënuar kështu një tjetër hap të rëndësishëm në rritjen kushteve të trajnimit sipas standardeve bashkëkohore. Ky kabinet do të luajë një rol kyç në përgatitjen e nënoficerëve të karrierës, për të qenë sa më pranë teknologjisë, por dhe të përgatiten për t'u përballur me luftën kundër kërcënimeve kibernetike dhe mbrojtjes së sistemeve tona të informacionit.

Në ceremoninë e inaugurimit morën pjesë, komandanti i Qendrës së Arsimimit Profesional të Nënoficerëve, kolonel Besim Bala, shefi i Arsimimit, nënkolonel Serjan Sakaj, Komandanti i Kurseve, nënkolonel Shkëlqim Alsela, si dhe nënoficeri i QAPN-së, kryekapter Ilmi Popshini.

Ky kabinet u përdor nga kursi i 57-të Bazë i Nënoficerit. Zëvendës shefi i Grupit të Liderimit, kapter Agim Kurti, i cili njëkohësisht drejtonë mësimin me kursin e 57-të Bazë, ndër të tjera theksoi: "Ndihej i privilegjuar që po përdor një kabinet bashkëkohor për të realizuar sa më mirë procesin e mësimdhënies. Duke jetuar në shekullin e teknologjisë, në mënyrë të pashmangshme jeta jonë është e lidhur ngushtësisht me botën dixhitale. Trupa e Nënoficerëve duhet të jetë gjithëpërfshirëse për të qenë një urë lidhëse sa më e mirë midis vartësve dhe eprorëve." Pjesëmarrësit u njohën nga afër me strukturën dhe funksionin e këtij kabineti, që ka si qëllim njohjen e paketave bazë, si dhe sistemeve mbrojtëse.

Në këtë kabinet përdoret teknologji bashkëkohore, ashtu si edhe në njësitë moderne të vendeve aleate. Në shenjë mirënjohjeje për punën dhe kontributin e dhënë në fushën e informatikës, kolonel Bala, i dha kapter Agim Kurtit certifikatë falënderimi.

Specialistët EOD zhvillojnë operacione për asgjësimin dhe largimin e municioneve të rrezikshme në zona të ndryshme të vendit

Specialistët EOD të batalionit të Xhenios realizuan me sukses detyrën për identifikimin, vlerësimin, asgjësimin dhe largimin e municioneve të paplasura të zbuluara në disa zona të vendit.

Në fshatin Mirakë të bashkisë Librazhd, gjatë kryerjes së punimeve në kantierin e ndërimit të Korridorit 8, nga firma "Alb-Building", është zbuluar një sasi e konsiderueshme municioni të rrezikshëm, të cilat u larguan dhe u dërguan për magazinim në batalionin e Xhenios brenda rregullave të sigurisë.

Po ashtu, në fshatin Mengel, bashkia Elbasan, municioni i gjetur u vlerësua i prekshëm dhe i lëvizshëm dhe u bë i mundur largimi dhe transportimi i tij.

Një tjetër ekip xhener zhvilloi operacionin për asgjësimin e municioneve të rrezikshme në fshatin Xibër, Murriz, bashkia Klos. Pas identifikimit nga kryeoperatori EOD, municionet e gjetura u vlerësuan të paprekshme dhe të pa lëvizshme dhe u bë asgjësimi në vend i tyre brenda të gjitha rregullave të sigurisë teknike.

Prof. Asoc. Dr. BERNARD ZOTAJ

Mësuesit që ranë dëshmorë për Atdhe

(Me rastin e 80-vjetorit të rënies)

Lindi në tokën zjarr

Ramizi Hamza Treni ka lindur në një nga lagjet e varfra të Gjakovës, në vitin 1915. Kjo lagje dhe familja e tij kanë qenë të përndjekur në breza nga serbët. Ata i kishin vrrarë babanë, Hamzanë, dhe shumë të afërt të tij dhe të Gjakovës. Të detyruar nga kushtet e vështira e nën regjimin serb, në vitin 1925, në moshën 10-vjeçare kalon kufirin së bashku me nënë Zyhranë dhe vëllanë Ahmetin, dhe gjen strehim në Tiranë. Edhe këtu u ndesh me vështirësi të jetës. Ai ndjek shkollën e ulët në Tiranë, dhe më pas në vitet 1931-1935 mbaron Normalen e Elbasanit me rezultate mjaft të mira. Gjatë studimit në shkollë ndiqet, vëzhgohet dhe burgoset disa herë nga organet e rendit si element "turbullues" në shkollë. Me përfundimin e shkollës, i survejuar nga regjimi, emërohet sa më larg, duke e emëruar në fshatrat e jugut të Shqipërisë, si një "element të rrezikshëm" ndaj monarkisë dhe regjimit.

Ramizin e emërojnë në fshatin Matogjin të krahinës së Smokthinës në rrethin e Vlorës. Gjatë viteve 1935-1937 që qëndroi në Matogjin, tashmë i formuar dhe me bindje në drejtësinë, i riu demokrat dhe përparimtar u gjend në një zonë luftarake dhe bujare, të etur për dituri. Smokthina iu bë si të ishte në Gjakovë, pasi aty gjeti traditat, zakonet, bujarinë, karakterin luftarak dhe në aspiratën atdhetare për të luftuar kundër regjimit. Që në muajt e parë të mësimit, mësuesi Ramiz u bë mjaft i dashur për fëmijët dhe familjet smokthinjote. Ai u lidh ngushtë e me zemër me njerëzit bujarë dhe fëmijët e etur për mësim dhe dije. Edhe këtu ai gjeti një ambient më luftarak për zhvillimin e veprimtarisë së tij demokratike.

Ramiz Treni e ndjeu veten në Matogjin si në Gjakovë, sepse ai kishte bërë shkollën e njerëzve misionarë në jetë si Asim Vokshit, Emin Durakut, Ramiz Varvaricës e të mjaft demokratëve dhe internacionalistëve të shquar antifashistë. Ai i përkiste një brezi heroik, jetonte në një kohë të madhe, luftonte për mbrojtje të interesave të shtresave të varfra. Ai ishte 26 vjeç, kur u ngjit në krahinë e Smokthinës dhe njohuritë e para si mësues i derdhi në Matogjin, për fëmijët. Formimi i tij si dhe tërë qenia e tij u manifestuan në mënyrë të shkëlqyer në tërë qenien e tij, në vështrimin e tij të qeshur...

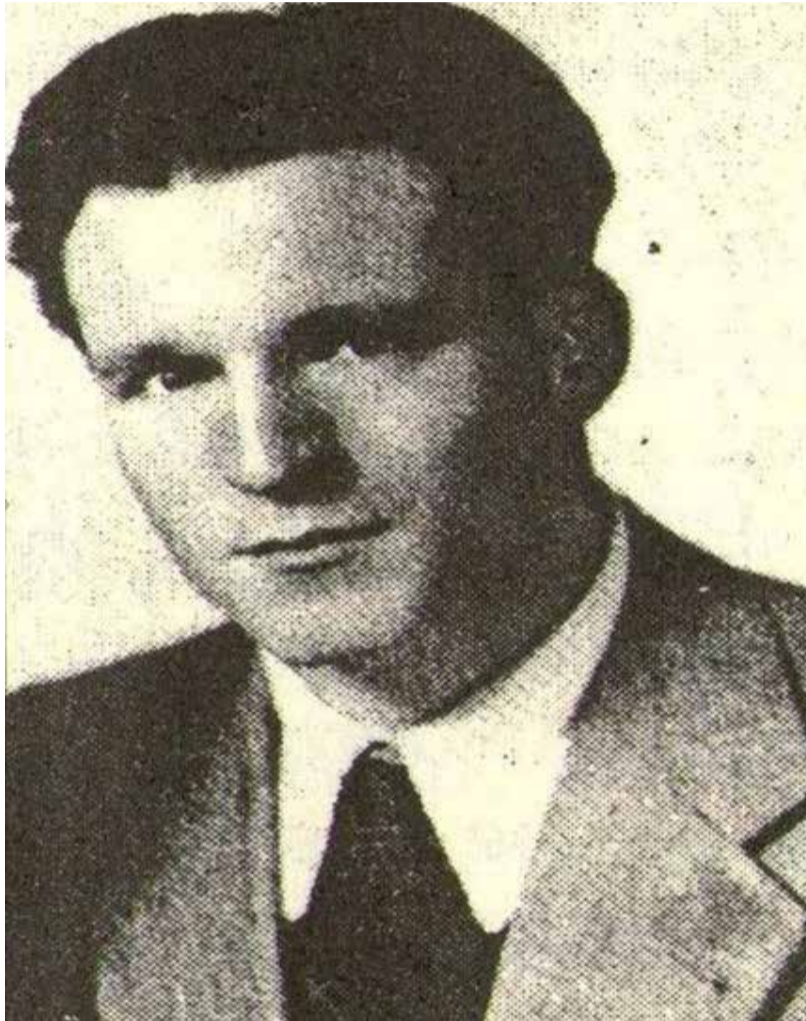
Mësues në shkollën e Matogjinit

Për mësuesin Ramiz Treni nga Gjakova e Malësia e Madhe është shkruar nga nxënës të tij si dhe mësues të Smokthinës, si mësuesi dhe shkrimtari Idajet Jahaj që e ka përfshirë mjaft bukur në studimin "Mësues patriot të Lumit të Vlorës". Ai në Smokthinë ka lënë shumë gjurmë e kujtime të paslyeshme, të cilat kujtohen dhe transmetohen nga brezi në brez. Tregimet dhe kujtimet e nxënësve të tij e bëjnë figurën e mësuesit Ramiz, të gjallë në përfytyrimin e ndritur për të gjithë smokthinjotët si një yllësim i veçantë.

Për një kohë të shkurtër, rreth dy vite që punoi mësues në Matogjin, ai ka lënë kujtime sa për dy shekuj, pasi ende nxënësit e tij, për Ramiz Trenin, flasin me pasion dhe respekt. I tillë edhe sot pas më shumë se 90 viteve, Velo Malaj, nuk i shqitet nga mendja mësuesi div, i pashëm dhe fytyrëqeshur, i tillë ishte çdo ditë para nxënësve. Por edhe nxënës të tjerë që janë larguar nga jeta si Bajram Malaj, Idai e Luto Canaj, Cane Çaçi, Kadene Imeraj, Mato Hasamataj, Elmaz Hasamataj, etj., e kanë përshkruar mësuesin në luftëtar të dijes dhe mësuesi i dashur për të gjithë popullin e Smokthinës.

Në ato vite në të gjithë Smokthinën vetëm Matogjini kishte shkollë. Edhe këtu Ramizi ra në kontakt me literaturën përparimtare të kohës. Këtu gjeti ambient të shtuar luftarak dhe u lidh me njerëzit përparimtarë të kohës. Ai u takua dhe me Qeriba Derrin, e cila me materialet e prura nga Parisi, ishin frymëzuese dhe inkurajuese edhe për mësuesin. Nga takimet me Qeribanë, Ramizi u mbush me entuziazëm dhe shejti u bë dhe një nga aktivistët e flaktë për propagandimin e ideve antizogiste dhe revolucionare. Si mësues tashmë edhe patriot, Ramizi e zhvilloi më tej fushën e veprimtarisë patriotike me nxënësit në shkollë dhe jashtë saj. Kështu, në përvjetorin e pavarësisë, organizoi shfaqje teatrale të nxënësve, duke i shoqëruar vetë me mandolinë. Shfaqja kishte frymë patriotike dhe vinte në lojë regjimin e zogut, si dhe frymëzonte për luftë kundër atyre që e shisnin Atdheun tek të huajt. Në shfaqjen e interpretuar nga nxënësit tregohet varfëria e popullit, revolta e grumbulluar në zemrat e të varfërve. Prindërit kënaqeshin me fëmijët e tyre, që shpreheshin lirshëm dhe frymëzonin për t'u bërë luftëtar të përparimit. Ai u mësioi nxënësve dhe të rinjve këngë patriotike të kohës.

Ramiz Treni në Matogjin mori dhe nënën e tij për disa kohë, e cila qëndroi mes njerëzve bujarë të Smokthinës, sikur të ishte në Gjakovë. Ramizi e konsideronte veten sikur kishte lindur dhe

Mësuesi dëshmorë, Sitki Haredin Çiço

Mësuesi Sitki Haredin Çiço, lindur në vitin 1919, në Dibërën e Madhe, vijoi gjimnazin e Tiranës, ishte nxënës i palodhur, dallohej për zgjuarsin dhe për mendime të guximshme e përparimtare. Zëri i Sitkiut për të kërkuar armë e për të luftuar armikun, u bashkua me zërin e gjithë rinisë shqiptare e të mbarë popullit. Në vitin 1939 me rezultate të mira mbaroi gjimnazin e Tiranës dhe me vështirësi të mëdha ekonomike shkoi në Itali, në Torino për të vazhduar studimet në Fakultetin Matematikë-Fizikë.

U kthye në Shqipëri pa i mbaruar studimet dhe u organizua në grupet edukative të Partisë dhe njëkohësisht u caktua përgjegjës për një grup edukativ universitar. Sitkiu punonte e propagandonte për luftën. Ai fliste hapur kundër fashizmit me nxënësit e gjimnazit të Tiranës, ku jepte mësim. Bashkë me punëtorët, fshatarët, studentët, në ballë të Luftës Antifashiste Nacionalçlirimtare, sy-patrembur nga çdo kërcënim e torturë e armiqve dhe e veglave të tyre, tradhtarëve të vendit, kanë qenë edhe mësues revolucionarë. Në shtëpinë e Sitkiut bëheshin mbledhje me karakter politik, ndaheshin detyrat që u ngarkoheshin. Natën e 4 shkurtit, në rrugët e Tiranës u masakrua dhe revolucionari Sitki Çiço.

ishte rritur në Smokthinë. Në një letër që i shkruante vëllait, Ahmetit, i thoshte se: "Këtu në Matogjin të Smokthinës kam ba një burazer, i cili të vëllanë e ka të arratisur në Francë. Dhe këtë gja e bana drejt i shtytun nga puna, dhe kështu do të siguroj një vëllazërim..."

Përsëri mësues Ramizi me ndihmën e Qeribasë përgatiti një shfaqje tjetër. Shfaqja pasqyroi jetën e rëndë të fshatit dhe të krahinës. Punonjësit e Komunës së Bratit e paditën mësuesin në qeveri si antizogist, por qeveria s'kishte se ku ta dërgonte Ramizin më larg se në Matogjin të Smokthinës.

Ramizi u lidh ngushtë me të rinjve përparimtarë. Ai shkante në shtëpitë e tyre, bisedonte dhe shpjegonte idetë e kohës. Kështu ai u njoh dhe me patriotët të tjerë si Shefqet Musaraj, Malo Beqarin, Mevlan Dervishaj, etj. Ramizin për qëndrimin e tij atdhetar në Smokthinë, njerëzit e mbretit Zog e largojnë nga shkolla e Matogjinit si i rrezikshëm.

Mësuesi gjakovar që u masakrua në Tiranë

Pas largimit nga Matogjini, emërohet mësues në Seman të Fierit, ku punoi dy vjet mësues. Ndërsa në vitet 1940-1942 ndoqi studimet në Itali për drejtësi. Në vitin 1942 emërohet mësues në një nga gjimnazet e Tiranës. Nën terrorin fashist e nazist ai vazhdonte të punonte dhe të propagandonte vlerën që kishte zhvillimi i Luftës Antifashiste. Ai aktivizohet në grupet e veprimtarëve dhe në njësitet guerile të Tiranës. Më 4 shkurt 1944, kapet nga forcat e xhandarmërisë dhe të Xhafer Devës dhe pushkatohet së bashku me Hamdi Rrapin dhe Sitki Çiçon. Pushkatohet! Po kush? Një yll i madh i arsimit, një yll i madh i lirisë. E pushkatuan atë, veç dritën nuk ia pushkatuan dot. Ajo dritë shkëlqeu në gjalle e me vdekje të tij, kurdoherë me vezullime të zjarrta, si zjarri i Gjakovës trime...

Dhe si patriot e mësues i flakëve atdhetare, ky shqiptar i kulluar u mësonte nxënësve në Matogjin me mandolinën magjike të tij këngën: "Nga Prishtina në Prevezë,/ Shqipja ëmbël ku tingëllon,... Zgjuhu Kosovë e Çamëri./ Të shikosh dhe ti liri".

Ramiz Treni është shpallur Dëshmor me vendim të Komitetit Ekzekutiv të Vlorës nr. 122/1, datë 13 qershor 1979, dhe është njohur me vendim nr. 11, datë 4 korrik 2003, të Komisionit Qendror të statusit të "Dëshmorit të Atdheut".

Për të nderuar veprën e mësuesit dëshmor në Tiranë në njësinë administrative nr. 3, një rrugë mban emrin Rruga "Ramiz Treni".

Në shtypin e kohës dhe në libra është shkruar për veprimtarinë dhe aktivitetin e mësuesit Ramiz Treni, si në librin e Idajet Jahaj "Mësues patriot të Lumit të Vlorës", në vitin 1996 dhe në gazeta të ndryshme.

Mësuesi Dëshmorë, Xhemal Abdulla Sojli

Mësuesi Xhemal Abdulla Sojli ishte nga Struga dhe nga një familje patriotike. Kreu Normalen në qytetin e Elbasanit. Për rezultate të larta në mësim punoi mësues në Normalen e Elbasanit. Familja Sojli u lidh që në fillim me Lëvizjen Antifashiste në Strugë. Në shtëpinë e tij bëheshin mbledhje, janë strehuar anëtarë të komitetit Qendror të Rinisë Komuniste. Në vitin 1942 ka mbajtur lidhje me çetën e Mokrës për krijimin e bazave të para partizane. Për veprimtari revolucionare pushohet nga puna. Është arrestuar dhe dërguar në burgun e Tiranës. Në verën e vitit 1943 shkoi në çetën e Mokrës, ku qëndroi tre muaj në zonën e lirë për të zhvilluar propagandë në demaskimin e BK. U rreshtua efektivi i BrIS dhe ka marrë pjesë në luftimin e zhvilluar në Gjyrës të Librazhdit. Kthehet në Tiranë për punë dhe natën e 4 shkurtit 1944, arrestohet dhe pushkatohet nga pushtuesit gjermanë dhe tradhtarët e vendit.

ANJEZA MUSOLLARI,
Shefe e Sektorit të Botimeve

Të rinjtë sot?

Të riut i ndizet mendja me ëndrra fisnike; i riu është gati të vazhdojë mendime të bukura pa interes vetjak, është i zoti të vuajë për ideale, dridhet nga padrejtësia dhe mbrapset nga dinakëritë si nga murtaja, i riu di edhe gëzimin e zemrave të pastra, të riut i qesh shpirti dhe buza.

“Në Shqipëri shohim djem të ngrysur me sy të turbulluar nga djallëzitë, të kërrusur nga barra e mendimeve hesapësh dhe ngatërresash. Edhe çiliminjtë në djep, duken të mvrojtur dhe të thartë. Nuk ka shqipëtarë të rinj, po vetëm ca shqipëtarë të lindur më parë, ca të lindur më pas, të thatë nga zemra e tyre, e cila s’ka njohur kurrë entuziasmë për gjësendi”, këto rreshta i ka shkruar Konica në 1937-n, por duket se, sikur të mos ishte gjuha dhe stili i tij i njohur, shumëkush prej nesh, duke i lexuar, do të pandehte se i përkasin rinisë shqiptare të viteve 90. E themi këtë, pasi përshtypja që kemi krijuar nga kontakti me masën e të rinjve, madje me pjesën më të kultivuar të saj, është se preokupimi i tyre kryesor sot sillet rreth argëtimit, parasë, sigurimit të ndonjë udhëtimi jashtë shtetit dhe se jo rrallë janë gati të bëjnë çdo djallëzi për t’i arritur këto pikësnyime. Pak, shumë pak ëndrra fisnike dhe vuajtje për ideal kemi gjetur në mendjet dhe në zemrat e tyre, pak, shumë pak luftë për drejtësi, pak, shumë pak kërkesa për të afirmuar origjinalitetin dhe personalitetin... Por, mbi të gjitha, ajo që na duket karakteristike e përbashkët e rinisë shqiptare është se pak, shumë pak ndjehet tek ajo ndjenja e rebelimit ndaj autoriteteve. Kur themi autoritete nuk e kemi fjalën vetëm për autoritetet politike, por për autoritetet në të gjitha ato fusha të veprimtarisë artistike dhe shkencore, ku rinia, së bashku me energjinë dhe rebelimin, sjell me vete edhe idetë e reja. Dhe jo për autoritetet si persona fizikë, por kryesisht për traditën që ata mishërojnë apo kanë krijuar.

Ç’do të thotë të jesh i ri?

Të jesh i ri do të thotë të përpiqesh për origjinalitet, për aktivitet të lirë, të kesh shpirt pavarësie, të jesh zot i fatit tënd, ndryshe nga plaku, i cili, përkundrazi, është më pasiv dhe dominohet kryesisht nga një shpirt përshtatjeje ndaj gjërave e rrethanave. Por ajo që vihet re tek rinia shqiptare është pikërisht ky shpirt përshtatjeje ndaj një tradite dhe zakonesh nga më konservatorët. I riu shqiptar fatin e tij e ka lënë në dorë të të moshuarve, të cilët e kanë udhëzuar si të futet në shina të sigurta e si të mos ia hedhin. Kështu që, kujdesi i parë që ka i riu shqiptar është si t’ua hedhë të tjerëve i pari. Prandaj dhe na duken shumë të vërteta fjalët e Konicës se, rrallë gjen të rinj shqiptarë që të vuajnë për ideale. Të kesh një ideal dhe të luftosh për të do të thotë, në njëfarë kuptimi, të mos kesh atë eksperiencën e hidhur që ka plaku, i cili tashmë e di se ideali është një pikë që nuk arrihet kurrë. I riu, përkundrazi, beson tek ai, lufton për të pamundurën, hedh mbi supë më shumë sesa ç’mund të mbajë, fluturon drejt synimit, pa marrë parasysh mjetet dhe etapat, e pikërisht këto karakteristika sjellin në më të shpeshtën e herëve ndryshimet dhe zhvillimet në një shoqëri, e cila përndryshe do të mbetej në vend.

Pleqëria, koha e pa kohë?

Nëse shumica e të rinjve shqiptarë arrijnë moshën e pjekurisë pa kaluar ethen e rinisë, pra, pa qenë asnjëherë të rinj ashtu siç e shoh rininë sot, atëherë afërmendsh atyre do t’u mungojë një tharm shumë i rëndësishëm për krijimin e personalitetit. Prandaj duket se është me vend të shtrohet edhe pyetja “A ka pleq Shqipëria?”, e cila ndryshe mund të shtrohet në trajtën, “A ka personalitete Shqipëria?”, në kuptimin e personalitetit si mishërim i një individualiteti të lirë dhe të ndërgjegjshëm për lirinë dhe individualitetin e tij. Përgjigja do të ishte se Shqipëria nuk është e varfër vetëm në të rinj, ashtu siç i përshkruam karakteristikat e të riut, por edhe në pleq të urtë. Pjesa dërrmuese e pleqve shqiptarë pikërisht se u ka munguar origjinaliteti dhe liria në rininë e tyre, pra se nuk kanë qenë kurrë të rinj, kur plaken bëhen pleq të dështuar, me fjalë të tjera pa ndonjë personalitet të spikatur.

Për të kompensuar këtë mungesë ata zhvillojnë anën tjetër të mekanizmit mazokist, fillojnë t’i shtypin të rinjtë, duke kërkuar me insistim që këta t’u nënshtrohen dhe jo rrallë të kujtojnë

Brezat e pakohë të shekullit 21

‘Erazmin’ kur thotë se “rinia engjëllorë pjell pleq satanikë”. Ky rreth vicioz shtypje-nënshtim është mekanizmi kryesor që dominon marrëdhëniet tona shoqërore. Ai është aq organik saqë nuk mund të kuptohet se kush është primar, pasiviteti dhe nënshtimi i të rinjve apo sundimi i pleqve, madje mund të thuash se diferenca e vetme midis tyre qëndron vetëm në atë që thotë Konica se, disa kanë lindur më parë e disa më pas, pra, se janë e njëjta gjë.

Na duket se shkaqet e mungesës së të rinjve në shoqërinë tonë duhet t’i kërkojmë, mbi të gjitha, në traditën e saj, ku i pari i fisit, i klanit mbetet autoriteti vendosës deri në fund të jetës dhe, për ta mbajtur fort pushtetin e tij, kujdeset gjithnjë të ishte mishëruesi dhe mbrojtësi i traditës. Ndërkaq, i biri e fitonte parësinë vetëm pas vdekjes së tij, duke i ardhur kështu radha të bëhej mbrojtës i traditave dhe i zakoneve të të parëve.

Dhe historia vazhdon...

Sundimi është elementi komplementar i nënshtimit, ai që, sipas mendimit tim shpjegon faktin që gjatë këtij shekulli, atëherë kur i është dhënë mundësia për t’u çliruar nga autoriteti i etërve, rinia shqiptare në thelb s’ka bërë tjetër veçse ka imituar autoritetin shtypës të tyre, duke i shërbyer të njëjtës traditë. Kjo shpjegon pse aspiratat për modernizimin e Shqipërisë, politikani i ri Ahmet Zogu ia nënshtroi, në thelb, nevojës për të përjetësuar pushtetin me çdo mjet, sipas mendësisë së zotit absolut të Malësisë së Matit, që e kalonte pushtetin nga i ati tek i biri... Kjo shpjegon çudinë e atyre që panë të shndërrohej në një diktator aq të tmerrshëm një njeri si Enver Hoxha, të cilin në rini e kishin njohur si një djalë gazmor... dhe në një nivel më të gjerë, se si, me gjithë mohimin e madh që pretenduan se i bënë komunistët zakoneve të vjetra, në fund të fundit ia përshtatën ideologjinë e tyre revolucionare këtyre zakoneve dhe modeleve konservatore të të jetuarit. (Le të sjellim ndërmend se si lufta e klasave, që në teorinë marksiste konceptohej si një mekanizëm kontradikte midis një klase të re që lindte dhe një klase të vjetër, u aplikua tek ne në trajtën e një mekanizmi me tipare të theksuara hakmarrjeje klanore, për asgjësimin e të gjithë atyre që ishin kundër klanit komunist apo që dilnin prej tij.) ... Në mënyrën e vet më të rëndë, gjatë këtij shekulli, mekanizmi nënshtim – sundim u shfaq në periudhën midis luftës nacionalçlirimtare dhe viteve ‘90. Në fillim të viteve ‘70, kur u godit liberalizmi, një nga akuzat që u bë ishte edhe ajo ndaj idesë-fantazmë se elementët liberalë kishin nxitur konfliktin e brezave. Në propagandën e asaj kohe së bashku me kërkesën për kultivimin e traditave e folklorit, trajtohej edhe kjo herezi e madhe, të cilën nuk mund ta pranonte askush, e dënueshme njëjloj si anti-atdhetarizmi. Si përfundim, fjala konflikt brezash u varros, humbi nga fjalori dhe të gjithë sikur u ndjenë të kënaqur që baballarët mbetën atje ku ishin, të pacenuar në madhësinë e tyre ...

Nëse sot në Shqipëri gjen shumë nxënës, adhurues, vazhdues, dishepuj, ithtarë, pas të cilëve rreshtohet një masë amorfe të rinjsh pa asnjë individualitet dhe fare pak rebelë e të revoltuar me ide të reja, kjo tregon se, në thelb, kemi mbetur në të njëjtën gjendje. Në qoftë se deri dje ishte frika ajo që dominonte në marrëdhëniet tona, e cila jo rrallë e bllokonte krejt komunikimin e natyrshëm midis individëve, sot, ndonëse komunikimi është më i lirë, karakteristikë e tij mbetet mosbesimi, dyfytërsia, të cilat, në thelb, nuk janë tjetër veçse refleksi i një shoqërie, ku vazhdojnë të mbizotërojnë marrëdhëniet sundim-nënshtim, ku në vend të energjive që çliron dialogu i hapur ne përjetojmë tensionin që krijojnë këto marrëdhënie dy nivelesh që kërkojnë energji të dyfishta për t’u mbajtur.

Pikërisht sepse individit shqiptar, duke qenë nën diktatin e patriarkut, klanit, ka pasur hapësirë më të pakët për t’u shprehur, shpesh ai ka shfaqur në jetë ose nënshtimin, çka ka krijuar shoqërinë e mbyllur dhe të dhunshme, ‘at-vrasjet’ apo ‘bir-vrasjet’, të cilat kanë qenë thellësisht shkatërruese. Në hullinë e kësaj tradite duket se u tjetërsuan edhe energjitë që çliruan idealet e studentëve të kryevitit ‘90.

Shembja e një sistemi thellësisht autoritar, siç ishte ai komunist, ka sjellë çlirim pozitiv të energjive të rinisë shqiptare. Mjafton të përmendim faktin se një grusht gazetarësh, me kurajën e tyre qytetare, jo vetëm hodhën bazat e një gazetarie të re shqiptare të çliruar nga urretjet ideologjike, por kanë dhënë një kontribut të veçantë për ruajtjen e mendimit të lirë në Shqipëri.

Megjithatë ngulmojmë se ky soj të rinjsh përbën një pakicë të pamjaftueshme për emancipimin e jetën kulturore, politike e shoqërore të Shqipërisë, madje se ekziston rreziku që ata t’i asimulojnë tradita e vjetër autoritariste. Nuk duket se ka një rrugë të shpejtë për ta shndërruar energjinë e moshës rinore të Shqipërisë nga një energji që derdhet dhe ngrin në shtretërit e vjetër tradicionalë, në një të tillë që ngrihet drejt sintezave të reja pas dialogut me traditën.

Sot flitet shumë për mungesën e një ideali përbashkues tek rinia. Por, nëse duam të ndërtojmë një shoqëri të hapur s’ka si të synojmë bashkimin e energjive të rinisë rreth një ideali të vetëm. Madje një synim i tillë do të ishte i rrezikshëm. Në një shoqëri të hapur idealet janë të shumta, shpesh herë edhe individuale, prandaj dhe ndërtimi i tyre është shumë më i vështirë dhe kërkon shumë më tepër kohë. Duket se do të kalojnë disa breza përpara se të ndërtojmë një shoqëri të tillë, por guximi i një brezi, guximi i një grupi, krijon tharmin për emancipimin e një shoqërie të tërë. Prandaj, pa mohuar personalitetet e afirmuar, në gazetën tonë do të përpiqemi, të inkurajojmë dhe botojmë sa më shumë protagonistë të rinj të kulturës, artit ushtarak, hulumtues të historisë shqiptare, të cilët i duhen kombit si asetë të tij.

GJENERAL (R) PIRO AHMETAJ,
EKSPERT PËR SK, RAJONIN DHE NATO-N,
ZV/PRESIDENT I KËSHILLIT TË ATLANTIKUT

"Stërvitjet e NATO/SHBA përtej kakofonisë bolshevike!"

Sigurisht e kam ndjekur me interes të shtuar, konfirmimin e nisjes së stërvitjes së NATO-s, "Steadfast Defender 2024", e cila do të zgjasë deri në maj 2024. Në kapacitetin e ekspertit për Sigurinë Kombëtare, rajonin dhe NATO-n, në vijim po paraqes një përmbledhje me mesazhet gjeostrategjike si dhe kakofoninë politike rreth kësaj ngjarjeje madhore për historinë e Aleancës:

Së pari, qëllimi ose mesazhi gjeopolitik i stërvitjes "SD-2024" është: "të testojë, kompaktësojë dhe përmirësojë fuqinë ushtarake të NATO-s për të shkruajuar (deterrence), përballur si dhe mposhtur sulmet e armiqve potencial ndaj tërësisë territoriale të 31 vendeve anëtare dhe ndaj interesave të Aleancës Transatlantike".

Ndërsa qëllimi dhe mesazhi strategjik i "Steadfast Defender 2024" është: "të demonstrojë fuqinë e pamposhtur ushtarake, përfshi aftësitë manovruese të NATO-s për të dislokuar me shpejtësi forcat nga Amerika e Veriut dhe 29 vendet europiane si dhe të përmirësojë ndërveprueshmërinë e trupave në fushëbetje", nën moton "Të bashkuar mbetemi të pathyeshëm".

Po ashtu objektivi operacional i kësaj stërvitjeje mbetet: "të certifikojë ekzekutimin e planeve të mbrojtjes, që NATO ka përgatitur/planëzuar në tre dekadat e fundit". Edhe pse në deklaratën e Komandantit Suprem të NATO-s, njëherësh edhe i Forcave Amerikane në Europë, gjeneral me 4 vje, Christopher Cavoli, ndoshta për "kujdes diplomatik" nuk përmendet Rusina - Putiniste, por nënvizoi se: "Kjo stërvitje do të zhvillohet mbi një skenar të simuluar të konfliktit në zhvillim me një kundërshtar të afërt, duke iu përgjigjur kështu një sulmi nga armiq të potencial". Ndërsa, duhet thënë se mbas sulmit neo-nazist ndaj sovranitetit të Ukrainës, nuk ka mbetur më asnjë sekret që në planet strategjike të NATO-s, Rusia - Putiniste është (vetë) identifikuar si: "kërcënimi serioz ndaj rendit global të sigurisë, ndaj integritetit territorial të 31 anëtarëve si dhe ndaj interesave gjeopolitike të Aleancës Euroatlantike".

Më konkretisht, në "Steadfast Defender 2024" do të angazhohen qindra njësi luftimi dhe ato të mbështetjes nga 31 vendet anëtare të NATO-s, përfshi Suedinë (që pret vetëm nënshkrimin e Ankarasë). Qendra e gravitetit të kësaj stërvitjeje do të jenë vendet Baltike si dhe ato të vijës parë, të cilat shihen më të rrezikuara nga një sulm ushtarak i Rusisë, ndërsa peshën kyçe për mbështetjen do e mbajë Gjermania dhe vendet në skajet e aleancës si Norvegjia dhe Rumania.

Në këtë stërvitje do të angazhohen rreth 90,000 trupa; mbi 50 asete strategjike detare, përfshi aeroplanmbajtëse, fregata, destroyerë, etj.; mbi 80 kapacitete ajrore si F-35, etj.; avionë luftarakë nga USA, UK, Norvegji, Finlanda, Spanja, Polonia, Hungaria; helikopterë luftimi dhe drone; të paktën 1,100 automjete luftarake, duke përfshirë 166 tanke, 417 transportues të blinduar (APCs) si dhe 533 automjete luftimi të këmbësorisë (IFVs), etj.!

Në përmbledhje të sa më sipër, mund të themi se "Steadfast Defender 2024" është një mesazh i fortë jo vetëm i forcës së kohezionit të vendeve anëtare dhe i vendosmërisë së Aleancës, për të mbështetur pa asnjë kompromis Ukrainën martire deri në fitoren e saj ndaj Rusisë, por edhe një demonstrim i fuqisë së pamposhtur ushtarake në mbrojtje të tërësisë territoriale të 31 vendeve anëtare si dhe interesave gjeopolitike të Aleancës Transatlantike (SHBA/NATO/MB).

Së dyti, me gjithë sasinë e konsiderueshme të trupave dhe mjeteve, numrin e vendeve pjesëmarrëse dhe shtrirja gjeografike, stërvitja "Steadfast Defender 2024", nuk është më e madhja e zhvilluar nga NATO pas viteve '90 (luftës së ftohtë). Për shkak edhe të vërtetës, na duhet të zgjojmë memorien strategjike që: "stërvitja më e madhe në historinë e Aleancës së pas viteve '90 mbetet "Reforger - 1988" me 125,000 trupa, e cila i parapriu (ndoshta për kohëzgjatje...), të parës luftë fitimtare të NATO-s, pra fushatës ajrore për çlirimin e Kosovës në gjashtëmujorin e parë të vitit 1999!

Kështu, si një ndër dëshmitarët modest të planifikimit strategjik në SHAPE/NATO mund të konfirmoj se: stërvitjet e mëdha të NATO-s, planëzohen dhe zhvillohen vetëm mbi bazën e peshimit strategjik të rreziqeve potenciale si dhe të nevojës për zhvillimin e respektivisht aftësive operacionale për të përmbushur misionin e mbrojtjes kolektive (artikulli 5).

E thënë edhe më drejtpërdrejtë, Steadfast Defender 2024, nuk ka asnjë lidhje me ndonjë konspiracion global; as me fushatën e

Presidentit Biden apo rivalit Trump në USA; as me zgjedhjet apo me ndonjë axhendë të protagonistëve politik në 31 vendet anëtare të NATO-s. Kjo pasi, kolegët e planifikimit në Komandën Supreme të NATO-s (SHAPE), i ndërtojnë skenarët e stërvitjes: vetëm për mbrojtjen kolektive nga kërcënimet ndaj tërësisë territoriale të NATO-s, dhe për asnjë arsye nuk mund të ndërhyjnë në problemet e brendshme të vendeve anëtare!

Gjithsesi "Steadfast Defender 2024" është stërvitje ushtarake kryesisht e trupave Amerikane, Kanadeze si dhe 29 vendeve Europiane të NATO-s. Nga ana tjetër, është fakt i mirënjohur që të gjitha vendet NATO-s, përfshi RSH, e vetë-shpallin SHBA-në partner strategjik! Kjo pasi, kur vjen fjala për SHBA-të, të gjitha qeveritë Europiane e pranojnë që SHBA-të mbajnë peshë kritike për sigurinë, ndërsa forcimi i lidhjeve transatlantike mbetet me rëndësi jetike për NATO-n!

Së treti, sjellim në vëmendjen strategjike që me përjashtim të Serbisë, në këtë stërvitje, marrin pjesë, Sllovenia, Kroacia, Mal i Zi, Shqipëria, Maqedonia e Veriut, etj. Prandaj duke e parë në planin rajonal, kjo stërvitje do të shërbejë, ndoshta "jo vetëm rastësisht" si demonstrim i fuqisë së pakonkurueshme të SHBA/NATO ndaj ambicieve dhe kërcënimeve gjeopolitike të Kremlinit edhe në rajonin e Ballkanit perëndimor si dhe vendet e Europës jug-lindore.

Prandaj, kjo stërvitje do të shërbejë edhe si mesazh i fuqisë ushtarake të SHBA/NATO, drejtuar Beogradit: "Për të mos vijuar të (keq) përdorohet për interesat e Moskës në Rajon; të mos e armatosë deri në dhëmbë Serbinë (me "Mig29", raketa dhe së fundmi me dronë Rus); të mos frymëzojë radikalet e tipit Dodik në Bosnje si dhe Grupet Kriminale në Veriun e Kosovës, etj.

E thënë edhe më shkurt: "Serbia të mos kërcënojë me agresion ushtarak ndaj tërësinë territoriale të Kosovës; status-kuonë gjeopolitike si dhe investimin e USA/NATO për paqen, stabilitetin dhe axhendën Euroatlantike të Rajonit të Ballkanit perëndimor!". E thënë në dimensionin operacional, kjo stërvitje do të shërbejë edhe si konfirmim i mesazhit konstant që SHBA dhe NATO, i kanë përcjellë Serbisë prej qershorit 1999: "Një agresion ushtarak kundër sovranitetit të Kosovës, do të konsiderohet edhe si sulm ndaj trupave të KFOR-it/NATO-s!".

Prandaj, shpresoj që kjo stërvitje të shërbejë edhe si një mesazh për vendet e Ballkanit, në mënyrë që paqen dhe stabilitetin afatgjatë të mos e bazojnë përjetësisht as si dhurata me prezencën dhe aktivitetet madhore të NATO-s, por do u duhet ta para-kushtëzojnë me zhvillimin e Masave të Mirëbesimit Reciprok, nëpërmjet të cilave Beogradi Zyrtar "të imponohet" se: (1) do të ruajë balancat e fuqisë ushtarake sulmuese (si "Mig-29, raketa "Pantsir-S", helikopterë, tanke dhe dronë rus) deri në nivelin që të mos kërcënojë integritetin territorial të asnjërit nga vendet (përfshi Republikën e Kosovës); (2); si dhe nuk do të vendosë instalime dhe aktivitete ushtarake (20 km

distancë ajrore dhe 5 tokësorë), në kufijtë shtetërore mes vendeve ndërkufitare. Më tej këto kushte me peshë duhen të monitorohen nga NATO, që mbetet faktor kritik për paqen dhe integrimin e 6 vendeve të Ballkanit perëndimor.

Po ashtu, prezenca e KFOR-it, "Steadfast Defender 2024" si dhe dhjetëra aktivitete të NATO-s në Rajon, janë arsye më shumë për vendet e Ballkanit, në mënyrë që paqja të mos keqpërdoret as kërcënohet nga Moska apo axhendat elektorale të udhëheqësve lokalë. Gjithsesi shpresoj që edhe kjo stërvitje t'iu shërbejë elitave mendjehapura, jo vetëm në Beograd si "mesazh mirëbesimi reciprok" për të punuar kundër rikthimit të errësira e urrejtjes dhe gjakderdhjes shekullore mes popujve. Prandaj besoj fort, se jo LUFTA, por mirëbesimi, PAQJA dhe axhenda e integritetit në NATO/BE mbeten misioni i vetëm i ardhmërisë së Serbisë si dhe 5 vendeve të tjera të Ballkanit perëndimor.

Së katërti, në planin kombëtar, RSH në 15 vite si vend anëtar (2009 - 2024), ka konsoliduar ndjeshëm standardet e planifikimit, kapacitetet operacionale dhe kulturën e bashkëpunimit me NATO-n. Kjo për vetë faktin se me qindra ushtarakë/e, kanë shërbyer në Shtabet e NATO-s si dhe me mijëra (për të mos thënë 100 % e personelit aktiv) kanë kontribuar në operacionet e saj, në Afganistan, Bosnjë, Irak, Kosovë, Mali, etj. Prandaj, jam shumë i sigurt, që FARSH-të do të demonstrojnë profesionalizëm elitare në këtë stërvitje, duke përmirësuar edhe aftësitë e planifikimit, drejtimit si dhe ato luftarake (veçanërisht Tokësore & Detare pasi kapacitetet e luftimit ajror kanë kosto përtej mundësive reale të RSH-së).

Në shtesë, ndërsa 32 vjet pluralizëm politik dhe 15 vite anëtarësim në NATO, stërvitja "Steadfast Defender 2024", etj. ngjarje madhore të NATO-s, janë eksperiencë me mesazhe të një gjeopolitike ndaj Tiranës: "për të forcuar qasjen gjithëpërfshirëse, kohezionin e kombit si dhe konsensusin e gjerë në adresimin e interesave kombëtare; forcuar partneritetin strategjik me SHBA/NATO-n.

Thënë këto, dëshiroj ta ritheksoj, se "Steadfast Defender 2024", etj., janë ngjarje madhore të fuqisë së partneritetit strategjik me SHBA/NATO, të cilat mbartin mesazhe me peshë kombëtare. Me këtë rast, shpreh konsideratat ndaj Shtabit të SHAPE/NATO, Belgjikë si dhe Ambasadës së SHBA-së në Tiranë, për mesazhet e qarta gjeopolitike në mbrojtjen e tërësisë territoriale si dhe interesave të Aleancës Transatlantike (përfshi të RSH).

Së fundmi, duke shprehur nderimin për përkushtimin shembullor dhe sakrificat sublime për paqen, ju uroj përzemërsisht suksese ushtarakëve të RSH dhe të 31 vendeve të tjera pjesëmarrëse, jo vetëm në këtë stërvitje. Me këtë rast, rikonfirmoj se, mbetem ushtar i Atdheut, për të kontribuar me përlulesi në mbrojtjen e interesave kombëtare si dhe forcimin e partneritetit strategjik me USA/NATO-n!

HERALDIKA

Heraldika si disiplinë e ka fillimin e praktikimit në Europë në shekullin XI, kohë kur filluan të kristalizohen rregulla në paraqitjen e simboleve në armët ushtarake, vultat dhe flamujt e feudalëve, shteteve e koalicioneve ushtarake. Këto rregulla fillesën e kanë në karakterin praktik, që të lehtësonin identifikimin e forcave ushtarake në fushat e betejës, ku simbolet që mbanin në mburoja dhe në flamujt e tyre e bënte të lehtë njohjen e reparteve ndërmjet tyre dhe kundërshtarit dhe lidhjet me komandantët e tyre. Këto simbole, që në fillim u praktikuan për qëllime identifikimi, më vonë u zhvilluan edhe në drejtimin artistik të tyre dhe në momentin që ata filluan të krijonin rregullsi njohje e individualiteti të feudalëve, shteteve etj., kjo tërësi rregullash u kristalizua në disiplinë, e cila duhej njohur nga bashkëkohësit për nevojat e organizimit politik, ushtarak e shoqëror.

Kjo disiplinë u emërua "heraldikë" nga emri i atij personi që kishte detyrë të njihje këtë rregullsi tek fqinjët, eprorët e feudalit që i shërbente, të vasalëve të tij dhe të mbretit nga i cili varej. Heraldika kishte detyrë të drejtonte ceremonitë e oborreve, të mbante të vizatuara emblemat, vultat dhe flamujt e të gjithë atyre që kishin të bënin me zotin e tij. Emblemat heraldike ishin tashmë të përcaktuara qartë në ndryshim nga periudha paraardhëse, ku kushdo pa një rregullsi mbante simbole të ndryshme si në kohë dhe territor, por edhe brenda të njëjtit formacion politik e shoqëror. Emblemat ndryshonin, por tashmë me rregullsi dhe të shpallura publikisht. Ndryshimet bëheshin për arsye të zgjerimit ose zvogëlimit të territorit, të vasalitetit në të cilin i përpaste jeta, nga lidhjet me krushqi, nga aleancat dhe nga ndarja e një dere në dy apo më shumë degë. Në Shqipërinë mesjetare kemi raste nga të gjitha këto raste të ndryshimit në vazhdimësi të emblemave. Nga martesat e Andrea Topisë ndryshoi stema e tij, duke përfqafuar edhe simbolet e mbretërisë së Francës, dhëndëri i të cilit u bë, me njohjen e derës së Muzakajve, titulli despot ku futi në përdorim elemente të simbolit perandorak, shqiponjën dykrenore, të cilës i shtoi yllin gjashtë cepash të Balshajve nga kishte varësi. Në këtë vazhdë nipi i Skënderbeut, i cili u hyri në hierarkinë kishtarë u detyrua që simboleve të emblemës trashëguese t'i shtojë dhe trekëndëshin, simbol i trinisë së shenjtë dhe ndryshime në ngjyra etj.

Në trojet shqiptare heraldika u zhvillua dhe praktikua që në fillimet e saj në Europë si rezultat i kontakteve me ushtritë europiane të kryqëzatave që zbritën në bregdetin Adriatik. Këtë fakt e kanë pranuar studiuesit e heraldikës, por e kemi të mbështetur dhe me

dëshmi monumentale heraldike të shekullit XII është emblema heraldike e shtetit të Arbrit e zbuluar në Gëziq (Mirditë), po ashtu e kësaj periudhe është emblema e vjetër e Muzakajve që mban një burim uji dhe dy pishtarë. Për përfqafimin e disiplinës heraldike tek arbrit ndikuan shumë faktorë ekonomikë e kulturorë, por po veçojmë vetëm dy nga këto. Në këtë periudhë për vetë pozicionin në të cilin ndodhet vendi ynë njohu një zhvillim ekonomik e shoqëror. Në një udhë përshkrim të fillim shekullit XIV shkruhet: "Vendi (Arbëria) është i ndarë midis princave të vendit, të cilët e sundojnë vetë pa u nënshtruar kërkuj...". Në drejtim të zhvillimit të artit në truallin tonë në fillimin e mijëvjeçarit të dytë kemi monumente kulturi me vepër arti e mbishkrimet të gjuhëve greke e latine, që pa u zgatur tregonin se vendi ishte në një lulëzim të artit e kulturës, ku gjallëronin si ndikimet kulturore të Perëndimit dhe të Lindjes që njiheshin.

Për zhvillimin e heraldikës ndikoi edhe ndërgjegjja e arbërve si vazhduese e lashtë në trojet e veta, ku ishin ruajtur në mitologji, tregime e gojëdhëna, ornamente veshjesh etj., simbole të paraardhësve që nga lashtësia, të cilat të konkretizuara ishin dhe në monumentet që ruheshin në çdo cep të truallit tonë. Pra, si popull kishim një trashëgimi simbolesh shumë të pasur, e cila gjallonte në objekte të kulturës materiale bashkë me shpjegimin mitik, ritual etj.

Nga ato të pakta monumente të fillimeve të heraldikës shqiptare që ruhen, shpaloset hapur se, kjo disiplinë njihet mirë me të gjitha rregullat e saj që në shekullin XII dhe ishte fryt i një shoqërie që kishte oborre feudale

me njerëz me kulturë e artistë të nivelit të lartë artistik. Emblema e Shtetit të Arbrit e shek. XII ishte e vendosur në një ansambël arkitektonik me vlera artistike dhe mbishkrimi që e shoqëron është latinisht e sferave të larta kulturore të kohës, dhe emblema është e një cilësie që tregon dorën e një artisti të vërtetë.

Stema heraldike e Topiajve e shek. XIV që ruhej në manastirin e Shën Gjon Vladimirit, Elbasan (sot në Muzeun Kombëtar Tiranë), është sipas të gjitha rregullave heraldike që kishte kjo disiplinë në atë periudhë. Ajo është gdhendur nga mjeshtri vendas Dhimitër Spada, shoqërohet me mbishkrimin në tre gjuhë: latinisht, greqisht e sllavisht që tregon se edhe kasneci (heraldik) i kësaj dere fisnike shqiptare ishte me një kulturë të lartë dhe artist të vërtetë.

Meqë përmendëm fjalën stemë, duhet të dimë që kjo kupton fazën më të lartë të zhvillimit artistik e disiplinor të heraldikës. Në fillim ishin përbërëse të heraldikës vetëm forma e shqytit dhe simboli (një ose disa) të paraqitura në ngjyra dhe më vonë kësaj baze iu shtuan edhe elementë të tjerë, po sipas një rregullsie të përcaktuar. Tërësia e këtyre elementëve dekorativ-artistik u quajtën stemë. Por nuk ka heraldikë pa bazën e saj që është emblema (simboli), e cila i plotëson kriteret disiplinore edhe kur është e vetme pa shtesat e mëvonshme. P.sh. i plotëson kërkesat e heraldikës edhe emblema e Arbrit që ka vetëm simbolin shqiponjë, po ashtu si dhe emblema e Topiajve që ka simbolin në shqyt, helmetën, kreshtën, kurorën, pëlhurën dhe pendët.

Në po këto shekuj heraldika u përfqafua krahas klasës së bujarëve, edhe nga shtetet, qytetet, bashkësitë shoqërore e fetare dhe artizanatit. Vendi ynë njohu zhvillim të heraldikës në të gjitha këto drejtime.

Monumentet heraldike që ruhen në truallin autokton shqiptar janë të pakta për arsyet që dihen p.sh. pushtimi pesë shekullor osman zhduku qytete e dogji krahina, por pushtuesit e armiqtë tanë kanë punuar sistematikisht për zhdukjen e këtyre monumenteve që dëshmonin fazën e lartë të qytetërimit të kombit tonë në mesjetën e vonë. Nga pushtimi i serbëve në vitin 1912 u zhdukën tre emblema në kalanë e qytetit të Lezhës, po nga trazirat e këtij fillim shekulli u zhdukën disa emblema nga muret e kështjellës së Durrësit, gjatë gjysmës së parë të shek. XX u zhduk emblema me shqiponjën dykrenore në Jabllanicë (Kosovë), në vitin 1912, u grabitën gurët e disa varreve monumentale nga serbët në periferi të Tetovës, gjatë trazirave të vitit 1997 u zhduk emblema e Shtetit Shqiptar të Skënderbeut në portën e kështjellës së Himarës e mundet të rendisim dhe fakte të tjera të njohura. Për fat na janë ruajtur në truallin tonë emblema e Skurajve, Engjëllorve, Topiajve, e Kastriotëve, Gropajve, Shtetit të Arbrit e disa emblema të tjera të gdhendura në gur ose të pikturuara, e disa të tjera të pa identifikuar nga studiuesit.

Nga faza e parë e zhvillimit të kësaj discipline nga heraldika shqiptare sot njihen emblemat e fisnikëve Balsha, Muzaka, Topia, Skuraj, Bue Shpata, Engjëllorët, Bukja, Araniti, Buzezi, Dukagjini, Dushmani, Gropa, Himara, Kopili, Matranga, Tribaldi, Zakarija, Spani etj. Nga dinastitë arbërore kemi emblemat e Kastriotëve, të Shtetit të Arbrit të shekullit XII dhe emblema e "Mbretërisë Shqiptare" nën sovranitetin Anzhuinëve e fundit të shek. XIV etj. Zhvillimi i shoqërisë shqiptare pësoi një frenim si rezultat i pushtimit otoman që fisnikërinë shqiptare ose e përndoqi nga atdheu, ose i detyroi të bëheshin vasalë të Portës së Lartë, e cila nuk njihje as nuk lejonte heraldikën. Në këto shekuj robëria si e gjithë kultura kombëtare pësoi goditje edhe heraldika, e cila ishte faktor dhe tregues i zhvillimit kulturor e shoqëror i kombit tonë përkrah vendeve europiane.

Faza e dytë e heraldikës shqiptare është e shekujve XVI-XVII kur afirmohen në ngjarjet historike pinjot të dyerve arbërore në shërbim të shteteve perëndimore e në fusha të ndryshme kulturore, shkencore e fetare të rilindjes europiane, të cilat arritën t'i ruajnë e të fitojnë tituj të fisnikërisë. Disa nga këto

dyer të para shqiptare mbajnë tituj fisnikërie të trashëguara nga atdheu si dera fisnike De Rada, Kladha, Maruli, Ralli, Vlora, por nuk dimë për shekujt e mëparshëm si ishin emblemat e tyre. Na shfaqen në këto shekuj fisnikëria shqiptare e afirmuar e njohur nga oborret e Perëndimit: Peta, Marmora, Makri, pasardhës të Aranitëve e Muzakajve, Bokali, Basta etj., të cilat u shquan në fushën ushtarake e administrative. Nga dyert fisnike shqiptare u shquan në hierarkinë kishtarë shumë pinjot që ua njohim emblemat, të cilat shumë elementë të simboleve i trashëguan nga emblemat e paraardhësve të shekujve XIII-XV si Konstandin Kastrioti, Bogdani, Mekajshi, e disa të tjerë që i fituan titujt më vonë si Vulgari, Lapacaja, Parrino etj.

Në fushën e kulturës, shkencës e artit u dalluan pinjot të dyerve të vjetra shqiptare jashtë trojeve të tyre dhe që trashëguan ose fituan tituj fisnikërie dhe ua njohim emblemat Gjon Gazullit, derës Karajani, Maruli etj.

Zhvillimi ekonomik, kulturor e legjislativ i Arbërisë në shekujt e para pushtimit otoman kristalizoi forcimin e zhvillimin e shumë qyteteve shqiptare, të cilat disa kishin vazhdimësi që nga kohët e lashta si Shkodra, Lezha, Durrësi, Prizreni, Janina, Ulqini, Berati, Janjeva, Vlora, por krahas tyre lindën e u zhvilluan në një

hap me qytetet e vendeve europiane edhe Danja, Zvaqi, Drishti, Shurrdhahu. Me këtë zhvillim që patën këto qytete arritën të kenë statutet e emblemat e tyre. Nga këto ne sot njohim emblemat e qyteteve, Shkodër, Ulqin, Lezhë, Artë, Zvaq (Shasi i sotëm), Drisht etj.

Objekt studimi të heraldikës janë edhe vultat që ishin të domosdoshme për aktivitetin e kancelarive të oborreve e të shtetit mesjetar shqiptar. Nga ato të dhëna të pakta, kjo edhe për mungesë studimesh e gjurmimesh na janë ruajtur dhe kemi dëshmi për këtë fushë që në literaturën shkencore quhet sfragjistikë. Kemi dëshmi grafike për vulën e Gjon Kastriotit, vulën e Gjergj Strazimir Balshës dhe kemi dëshmi, por nuk e njohim paraqitjen grafike të tyre për vulën e qytetit të Durrësit, të qytetit të Himarës, të Ulqinit, Tivarit, Lezhës. Edhe gjatë pushtimit turk vazhduan të ruajnë për korrespondencën e tyre vultat peshkopët si Bardhi, Mekajshi, që në emblemat e tyre kishin simbolin e derës fisnike që i përkisnin etj. Por shumë e rëndësishme në këtë drejtim është se njohim vulën e Kryezotit të Shtetit Shqiptar të shekullit XV, Gjergj Kastrioti Skënderbeu, e cila ruan edhe simbolin e flamurit tonë kombëtar. Nga Kuvendi i Dukagjinit i viteve 1601-1602, ku morën pjesë përfaqësues nga 13 krahina, që nga Kosova, Dukagjini, Shpati e Myzeqeja, në përpjekje për çlirim nga pushtuesi, aktet i vulosën me vulën, e cila na është ruajtur forma grafike e saj. Ajo ka mbishkrimin: "Sigillum Regni Macedoniae et Albaniae", Vula e Mbretërisë së Maqedonisë dhe Shqipërisë, e cila ka edhe ajo në mes shqiponjën dykrenore të trashëguar dhe bashkudhëtare e shqiponjës së flamurit të kombit tonë.

Në mesjetë dyert fisnike kishin dhe flamurët e tyre që kryesisht kishin të njëjtin simbol si emblemat heraldike. Me krijimin e Shtetit Shqiptar nga Kuvendi Shqiptar i Lezhës, më 2 mars 1444, edhe kombi ynë unifiko i njohu si flamur të tij flamurin që deri ahëre ishte i dinastisë Kastrioti. Në luftë të gjithë repartet e fisnikëve shqiptarë mbanin flamujt e tyre por në ballë të luftës e të ceremonive të tjera ishte flamuri i mbarë kombit. Sipas hulumtimeve dhe dëshmi arkivore shqiptare dhe të huaja, flamuri kombëtar shqiptar megjithëse i ndaluar nga pushtuesit, u ruajt e praktikua në ngjarje historike të krahinave të atdheut tonë pa ndërprerje deri më 28 nëntorin e 1912. Në drejtim të heraldikës së bashkësive artizanale shqiptare mesjetare shpesh përmenden në dokumente e udhë përkrahime se bashkësitë e ndryshme të qyteteve kishin flamuj të veçantë. Njohim konkretisht emblemat e hekurpunuesve të Pejës, të tabakëve (lëkurpunuesve) të Elbasanit dhe emblemen e mjeshtërve të punimit të armëve në Hajmel (Shkodër).

Nga shoqatat e klubet kulturore, atdhetare e botuese të periudhës së rilindjes njohim shumë emblema si nga ato brenda dhe jashtë atdheut nga fotot e botimet. Për fat na ruhet e qëndisur e krijuar nga Marubi emblema e Klubit "Gjuha Shqipe" e vitit 1908.

Sot nuk kemi tekste të shkruara në gjuhën shqipe për shekujt XII-XV që të njohim terminologjinë e kësaj discipline të popullit tonë. Por nga gjuha e folur dhe të periudhës kur shqipen e kemi të dokumentuar kemi pasuri dhe terminologji të pasur shqipe. Në zonat e thella ku pushtuesit kishin pushtet të kufizuar kemi në përdorim për disa pinjot të dyerve fisnike kemi fjalën Zoti, zotërinjtë (p.sh. Zotnit e Iballes), që gjuha jonë i përdor për të cilësuar dyert e para. Tek xhubleta e veshjes popullore të Mirditës dhe Matit është e ruajtur e qëndisur emblema e Kastriotëve dhe quhet "maroja", që ruhet bashkë me emrin e mburojës ku vendosej. Pjesëtarët e dyerve të mëdha si na e dokumenton edhe F. Bardhi por edhe goja e popullit quhen "fisnik" e "bujar". Termi bujar është ruajtur deri sot tek arbëreshët e Italisë në formën "buljar". Termi "kasnec" është i gjuhës shqipe dhe i përgjigjet termit të përdorur në Europë "herald". Ky term është me shumë rëndësi e tregues se qysh në fillimin e praktikimit të heraldikës në Arbëri ekzistonte terminologjia në gjuhën tonë për këtë disiplinë. Nga Bogdani kemi termin "shqyt" për mburojën, dëshmi që vërteton që edhe fjalët e huazuara shqipja ia kishte përshtatur strukturave morfologjike të saj.

Emblema shqiptare të shekujve XII-XV ruhen në katalogë të ndryshëm të arkivave private e shtetërore të Europës, të cilat shumë pak janë të njohura.

PËRSHTATI: MIMOZA GOLIKJA

Ministeriali i Mbrojtjes i NATO-s: Shpenzimet e mbrojtjes, prodhimi i municioneve, mbështetja për Ukrainën

Ministrat e Mbrojtjes u takuan në Bruksel, më 15 shkurt 2024, për të përgatitur Samitin e NATO-s, i cili do të mbahet në Uashington në korrik. Sekretari i Përgjithshëm i NATO-s Jens Stoltenberg theksoi përparimin historik në shpenzimet e mbrojtjes. Ai njoftoi se vitin e kaluar, pamë një rritje të paprecedentë prej 11% në të gjithë aleatët evropianë dhe Kanada dhe se këtë vit, ai pret që 18 aleatë, një numër rekord, të shpenzojnë 2% të PBB-së së tyre në mbrojtje. “Që nga premtimi i investimit në vitin 2014, aleatët evropianë dhe Kanadaja kanë shtuar më shumë se 600 miliardë dollarë amerikanë për mbrojtjen, - tha ai, - kështu që ne po bëjmë përparim të vërtetë”.

Ministrat diskutuan gjithashtu përparimin e bërë në rritjen e prodhimit të municioneve. “Në muajt e fundit, NATO ka rënë dakord për kontrata me vlerë dhjetë miliardë dollarë”, - tha Stoltenberg. Ministrat trajtuan gjithashtu burimet e planeve të reja të mbrojtjes të NATO-s. Sekretari i Përgjithshëm shpjegoi se “për momentin, ne po i testojmë këto plane përmes stërvitjes ‘Steadfast Defender’, stërvitja më e madhe e NATO-s në dekada me rreth 90 000 forca nga të 31 aleatët dhe Suedia”.

Mbështetja e NATO-s për Ukrainën ishte gjithashtu në axhendë. Sekretari i Përgjithshëm theksoi se “mbështetja jonë bën një ndryshim të vërtetë, me ndihmën tonë, ukrainasit guximtarë kanë rimarrë gjysmën e territorit që Rusia kapi, hapën një korridor në Detin e Zi dhe po u shkaktojnë humbje të mëdha forcave ruse”. Ai përshëndeti vendimin e fundit të Bashkimit Evropian për një paketë të re të madhe ndihme dhe tha se llogariste paketën e ndihmës miratuar në Kongresin amerikan që do të pasojë së shpejti, sepse kjo nuk është bamirësi, u shpreh ai, ky është një investim në sigurinë tonë.

Ndërkohë Grupi i Kontaktit të Mbrojtjes së Ukrainës, i udhëhequr nga SHBA-të, u takua në selinë e NATO-s, më 14 shkurt, për të trajtuar situatën në terren dhe nevojat urgjente të Ukrainës dhe më 15 shkurt ministrat e Mbrojtjes diskutuan se si të forcohet më tej parandalimi dhe mbrojtja e NATO-s, e ndjekur nga takimi i Këshillit NATO-Ukrainë me pjesëmarrjen e ministrit ukrainas të Mbrojtjes, Rustem Umerov.

Shpenzimet e mbrojtjes të NATO-s

Sekretari i Përgjithshëm publikoi, më 14 shkurt 2024, shifrat më të fundit të shpenzimeve të mbrojtjes të NATO-s, të cilat tregojnë një rritje të paprecedentë në të gjithë aleatët evropianë dhe Kanadasë. Stoltenberg njoftoi se që nga premtimi për investime në mbrojtje në vitin 2014, aleatët evropianë dhe Kanadaja kanë shtuar më shumë se 600 miliardë dollarë për mbrojtjen, një rritje reale prej 11% në shpenzimet e mbrojtjes në 2023, të cilën ai e quajti një “rritje të paprecedentë” dhe shtoi se pret që 18 aleatë të shpenzojnë 2% të PBB-së për mbrojtjen në vitin 2024, një rritje gjashtëfish që nga viti 2014, kur vetëm tre aleatë arritën objektivin.

“Ministrat e Mbrojtjes takohen ndërsa përgatitemi për Samitin e NATO-s në Uashington në korrik. Në samitin e vitit të kaluar në Vilnius, ne morëm vendime të mëdha për të forcuar më tej parandalimin dhe mbrojtjen tonë. Tani ne po i vëmë në veprim këto plane. Kjo kërkon më shumë investim dhe ne po bëjmë përparim të vërtetë”.

Sot mund të shpall shifrat tona më të fundit. Që nga premtimi i investimeve në vitin 2014, aleatët evropianë dhe Kanadaja kanë shtuar më shumë se 600 miliardë dollarë amerikanë për mbrojtjen. Viti i kaluar pa një rritje të paprecedentë prej 11% në të gjithë aleatët evropianë dhe në Kanada. Këtë vit, unë pres që 18 aleatë të shpenzojnë 2% të PBB-së së tyre për mbrojtjen. Ky është një numër tjetër rekord dhe një rritje gjashtëfish nga viti 2014, kur vetëm 3 aleatë arritën objektivin. Në vitin 2024, aleatët e NATO-s në Evropë do të investojnë një total prej 380 miliardë dollarësh amerikanë në mbrojtje. Për herë të parë, kjo arrin në 2% të PBB-së së tyre të kombinuar. Pra, ne po bëjmë përparim të vërtetë. Aleatët evropianë po shpenzojnë më shumë. Megjithatë, disa aleatë kanë ende një rrugë për të bërë. Sepse ne ramë dakord në Samitin e Vilniusit që të gjithë aleatët të investojnë 2% dhe ky 2% është një minimum.

Në vitin 2014, Aleatët e NATO-s në Evropë investuan 1.47% të PBB-së së tyre kolektive në mbrojtje. Kjo shifër është rritur në mënyrë të qëndrueshme gjatë një dekade dhe do të arrijë në 2% në 2024.

Sekretari i Përgjithshëm u pyet nga gazetarët në konferencën për shtyp lidhur me komentet e ish-Presidentit Trump në fundjavë mbi mbrojtjen e aleatëve, Stoltenberg tha se: “NATO nuk ka lejuar asnjë sulm ushtarak kundër çdo aleati të saj për 75 vjet dhe ajo e ka bërë këtë, sepse është komunikuar absolutisht qartë nga të gjithë aleatët e NATO-s në çdo kohë, se ne jemi atje për të mbrojtur aleatët tanë dhe e gjithë ideja e NATO-s është se një sulm ndaj një aleati do të shkaktojë përgjigjen nga e gjithë Aleanca. Dhe për sa kohë që qëndrojmë pas këtij mesazhi, së bashku, ne parandalojmë çdo sulm ushtarak ndaj çdo aleati”, - tha ai, duke iu referuar nenit 5. “Qëllimi i NATO-s është të parandalojë luftën, është të ruajë paqen, është të parandalojë sulmin ndaj aleatëve të NATO-s, dhe ne e kemi bërë këtë me sukses për dekada. Sepse frenimi ynë është i besueshëm. Pra, çdo sugjerim se ne nuk jemi në mbrojtje të njëri-tjetrit, se nuk do të mbrojmë njëri-tjetrin, që cenon sigurinë e të gjithëve ne, rrit rrezikun. Aleanca qëndron pranë angazhimit të NATO-s për të siguruar dhe mbrojtur të gjithë aleatët, dhe se lajmi i mirë është se kjo është pikërisht ajo që po bëjnë aleatët dhe se NATO ka aftësitë dhe vendosmërinë për të siguruar dhe mbrojtur të gjithë aleatët. Kjo është gjithashtu arsyeja pse ne nuk shohim ndonjë kërcënim të afërt kundër ndonjë aleati të NATO-s. Sepse ne, që nga viti 2014, kemi fuqizuar në mënyrë të konsiderueshme mbrojtjen tonë kolektive. Ne kemi përforcimet më të forta mbi mbrojtjen kolektive në dekada. Kjo, natyrisht, u shkaktoi nga aneksimi i paligjshëm i Krimesë nga Presidenti Putin, por ishte një vendim i aleatëve të NATO-s në vitin 2014, që meqenëse bota ka ndryshuar, që kur bota u bë më e

rrezikshme, ishte e nevojshme që NATO të përgjigjej. Për sa kohë që ne vazhdojmë të investojmë, për sa kohë që ne vazhdojmë të përshtatim NATO-n, ne do të vazhdojmë të sigurojmë që asnjë aleat i NATO-s të mos sulmohet”, - theksoi shefi i NATO-s. “Ne nuk duhet të minojmë besueshmërinë e parandalimit të NATO-s dhe kjo ka të bëjë edhe me aftësitë në të cilat po investojmë, por edhe me mënyrën se si ne komunikojmë, sepse parandalimi është në mendjen e kundërshtarëve tanë”. Ai tha se nuk duhet të lëmë vend për llogaritje të gabuara apo keqkuptime në Moskë, në lidhje me gatishmërinë dhe angazhimin tonë, vendosmërinë tonë për të mbrojtur aleatët tanë. Arsyeja për ta bërë këtë nuk është për të provokuar konfliktin, por është për të parandaluar konfliktin, siç ka bërë NATO me sukses për 75 vjet”, - tha Stoltenberg.

Rritja e mëtejshme e prodhimit të municioneve

Çështja tjetër shumë e rëndësishme që gjithashtu u diskutua në ministerial ishte ajo për rritjen e mëtejshme të prodhimit të municioneve. Në muajt e fundit, NATO ka rënë dakord për kontrata me vlerë dhjetë miliardë dollarë. Dhe vetëm këtë javë, Gjermania nisi ndërtimin për një fabrikë të re municionit në Saksoninë e poshtme, ku me kapacitet të plotë, ajo do të prodhojë rreth 200 000 predha artilerie në vit. “Ne do të shqyrtojmë gjithashtu progresin në plotësimin e burimeve të planeve tona të reja të mbrojtjes. Tani për tani, ne po i testojmë këto plane përmes stërvitjes ‘Steadfast Defender’: stërvitja më e madhe e NATO-s në dekada. Me rreth 90 000 forca nga të 31 aleatët dhe Suedia. Ky është një demonstrim i qartë i aftësive tona”, - tha Sekretari i Përgjithshëm.

“Ne kurrë nuk mund ta marrim paqen si të mirëqenë. Por nuk ka asnjë kërcënim të afërt ushtarak kundër ndonjë aleati të NATO-s. NATO do të vazhdojë të sigurojë se nuk ka vend për llogaritje të gabuara në Moskë në lidhje me gatishmërinë dhe vendosmërinë tonë për të mbrojtur të gjithë aleatët”, - tha Stoltenberg.

Teksa u pyet nëse Evropa ka nevojë për një parandalim bërthamor, BE në tërësi apo dhe ndoshta disa vende anëtare të saj, Stoltenberg tha se NATO ka parandalues bërthamor që ka siguruar garancitë përfundimtare të sigurisë për aleatët e saj për dekada. “Kjo është marrëveshja që kemi së bashku në NATO, me procedurat e dakorduara për doktrinën e komandës dhe kontrollit, ne po e ushtrojmë së bashku dhe ky është kombinimi i armëve bërthamore të SHBA-së në Evropë, por edhe aleatëve të tjerë të NATO-s që ofrojnë avionët, infrastrukturën, mbështetjen, për të qenë në gjendje të sigurojnë që kjo pengesë bërthamore të jetë funksionale, operacionale, mbrojtëse, e sigurt dhe e besueshme. Pra, ky është një parandalues bërthamor që funksionon dhe ne duhet të vazhdojmë të sigurojmë që ai të mbetet i sigurt dhe i besueshëm”, - tha Stoltenberg. Ai tha se “NATO ka dy aleatë të tjerë me armë bërthamore në Europë, MB dhe Francën, dhe çështja është mënyra se si ne organizojmë parandalimin tonë bërthamor në NATO dhe nuk duhet të bëjmë asgjë për të minuar besueshmërinë e gjithë kësaj”.

Lidhur me prodhimin e municioneve ai tha se, “NATO duhet të bëjë dy gjëra në të njëjtën kohë, të jetë në gjendje të dërgojë municion në një afat të shkurtër, të shkurtër në Ukrainë, që do të thotë se

ne duhet të vazhdojmë të gërmojmë në rezervat tona, ne duhet të shohim nëse ka mundësi për të blerë municion nga jashtë vendeve të NATO-s, dhe aleatët e kanë bërë këtë. Dhe gjithashtu ne duhet të jemi në gjendje të rrisim prodhimin nga fabrikat ekzistuese”. Stoltenberg nënvizoi se mirëpret vendimet jo vetëm nga Gjermania, por edhe nga aleatët e tjerë për të investuar më shumë për të rritur prodhimin. “Kjo është mënyra se si ne do të sigurojmë që të jemi në gjendje të vazhdojmë të mbështesim Ukrainën me një fluks të vazhdueshëm municionesh, por gjithashtu të plotësojmë rezervat tona, të cilat tani janë varfëruar, për të na mundësuar të mbështesim Ukrainën”.

Mbështetja e NATO-s për Ukrainën

Mbështetja për Ukrainën mbetet çështja e rëndësishme për sigurinë e Aleancës dhe dy takimet, ai i Këshillit NATO-Ukrainë takimi i Grupit të Kontaktit të Mbrojtjes së Ukrainës të udhëhequr nga SHBA-të, u fokusuan në mbështetjen e NATO-s. “Ne vazhdojmë të ndihmojmë Ukrainën që t’i afrohet standardeve të NATO-s në çdo gjë, nga prokurimi tek logjistika. Aleatët vazhdojnë të bëjnë dërgesa të mëdha të armëve, pajisjeve dhe municioneve. Kjo mbështetja bën një ndryshim të vërtetë. Me ndihmën tonë, ukrainasit trima kanë rimarrë gjysmën e territorit që Rusia ka pushtuar, hapën një korridor në Detin e Zi dhe po u shkaktojnë humbje të mëdha forcave ruse”, - theksoi shefi i NATO-s.

“Ukrainasit kanë mundur të shkaktojnë humbje të mëdha në flotën ruse të Detit të Zi. Fakti që ata kanë qenë në gjendje të largojnë flotën ruse të Detit të Zi dhe të hapin një korridor, kështu që ata janë në gjendje të eksportojnë grurë dhe mallra të tjera në tregun botëror, është një arritje e madhe për Ukrainën. Pakkush besonte se kjo ishte e mundur vetëm disa muaj më parë. Por tani në fakt, eksporti i grurit nga Ukraina bëhet edhe pa një marrëveshje me Rusinë. Pra, kjo tregon aftësitë dhe kompetencën e Forcave të Armatosura të Ukrainës. Ky është para së gjithash rezultat i asaj që ata bëjnë, zgjuarsisë së tyre, aftësive të tyre, trimërisë së tyre, të Forcave të Armatosura të Ukrainës, por sigurisht, ndihma dhe mbështetja nga aleatët e NATO-s është gjithashtu e rëndësishme. Unë mendoj se kjo tregon gjithashtu se sigurisht, ajo që ndodh përgjatë vijës së frontit është e rëndësishme dhe të gjithë jemi të zhgënjyer që ofensiva që u nis nga forcat ukrainase vitin e kaluar nuk arriti më shumë përparime. Pra, para së gjithash, unë mendoj se grupi i kontaktit për mbrojtjen e Ukrainës ose formati Ramstein ka qenë një sukses i madh dhe ka mobilizuar mbështetjen nga aleatët dhe partnerët e NATO-s. Kur bëhet fjalë për mbështetjen ushtarake, duhet të kujtojmë se 99% e mbështetjes ushtarake për Ukrainën vjen nga aleatët e NATO-s, duke përfshirë Suedinë, e cila së shpejti do të bëhet anëtare e plotë. Ne jemi duke diskutuar vazhdimisht se si mund të sigurohemi që mbështetja jonë të jetë e qëndrueshme, si mund ta organizojmë mbështetjen në mënyrë më të mirë të mundshme. Kështu që fokusi im kryesor mbetet kur të takoj aleatët e NATO-s, për të siguruar që ata të vazhdojnë të marrin vendimet politike të nevojshme për të siguruar armë, municione, pjesë këmbimi, mirëmbajtje, trajnim dhe gjithashtu mbështetje financiare. Dhe përmes kornizave të ndryshme: në mënyrë dypalëshe, përmes Paketës Gjithëpërfshirëse të Ndihmës së NATO-s, përmes Bashkimit Evropian dhe përmes përpjekjeve të përbashkëta, aleatët të ndryshëm së bashku, ata kanë ofruar mbështetje të paprecedentë ushtarake, ekonomike dhe humanitare. Dhe unë mbështetem dhe pres që aleatët e NATO-s të vazhdojnë ta bëjnë këtë. Kur u pyet lidhur me kërcënimin e një përhapjeje të mundshme të destabilitetit në Ballkanin Perëndimor si rezultat i luftës së vazhdueshme në Ukrainë, shefi i NATO-s tha se: “Ne kemi parë tensione të shtuara në Kosovë dhe në pjesë të tjera të Ballkanit Perëndimor gjatë muajve të fundit. E vizitova rajonin pak para Krishtlindjeve. Mesazhi im kryesor është se të gjitha palët duhet të përmbahen nga retorika nxitëse dhe çdo veprim që mund të përshkallëzojë më tej tensionet në rajon. Dhe kur është fjala për Kosovën, rruga përpara është dialogu i lehtësuar nga BE-ja ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës dhe unë inkurajoj Prishtinën dhe Beogradin që të angazhohen me mirëbesim në atë dialog”.

Si rezultat i sulmeve dhe dhunës që kemi parë në Kosovë vitin e kaluar, aleatët e NATO-s kanë shtuar praninë e tyre. Misioni i KFOR-it është atje; është atje për të siguruar një mjedis të mbrojtur dhe të sigurt për të gjitha komunitetet. Dhe ne kemi shtuar afërsisht 1 000 trupat shtesë për të siguruar që ne mund të vazhdojmë të përmbushim mandatin tonë të OKB-së”, - tha Sekretari i Përgjithshëm.

KAPITEN (P) VERI TALUSHLLARI

Një letër nga SHBA

Duke ju falënderuar ju personalisht dhe stafin e gazetës "Ushtria" dhe revistës "Mbrojtja" për pasqyrimin e veprimtarive të komunitetit të ushtarakëve shqiptarë me banim në SHBA, e veçanërisht të shoqatës "Skënderbej" në Nju Jork, do të dëshiroja t'u komunikoj lexuesve të shtypit ushtarak, se ne ushtarakët shqiptarë të liruar a në pension, që fati na hodhi përtej Oqeanit, vërtet jemi ME ZEMËR NË ATDHE. Dhe jo vetëm me fjalë. Lexuesit tuaj, por edhe miqtë tanë në rrjetet sociale, janë njohur me veprimtaritë e Shoqatës sonë, jo vetëm në festimin e ditëve të shënuara të Historisë së Shqipërisë, Kosovës dhe SHBA-së, por edhe për veprimtari kulturore e shkencore, si dhe për bashkëpunimin me shoqatat e ushtarakëve në Shqipëri dhe ato të Veteranëve të UÇK-së. P.sh., ne dhamë një ndihmë modeste për Dokumentarin kushtuar shoqeve e kolegeve tona oficerë, në 55-vjetorin e brezit të parë të vajzave oficerë. Etj.

Por ajo çka bëjnë kolegët tanë këtu, disa herë është tej të zakonshmes, p.sh. tej pjesëmarrjes në paradat e shqiptarëve në Nju Jork apo Filadelfia, apo dhurimit të një shume për të ndihmuar familjen e një oficeri policie të rënë në krye të detyrës në Shqipëri, gjë që e kemi bërë me shumë dashuri. Ne kemi shembuj ku ata janë treguar misionarë të pajtimit kombëtar këtu në Diasporë, me qëllimin e bukur të bashkimit të tyre për të ruajtur identitetin dhe traditat tona, gjuhën dhe kulturën tonë. Një nga shoqatat më aktive, më të organizuara, mbase më e suksesshme në gjithë SHBA-të, është shoqata "Bijtë e Shqipes", në Filadelfia.

Dhe një nga drejtuesit më aktivë të Shoqatës "Bijtë e Shqipes", do të thosha një nga shtyllat e saj, është shoku e kolegu ynë, Petrit Zanaj. Skënderbegas, e më pas student i shkëlqyer, Petriti ka qenë officer kundërajror, dhe para se të emigronte në SHBA ka qenë pedagog në Shkollën e Lartë e më pas në Akademinë Ushtarake "Skënderbej". Njeri me kulturë dhe me interesa të gjera, Petriti është kompozitori i Himnit të Artilerisë Kundërajrore, një këngë (me tekst nga autori i kësaj letre), që është kënduar deri vonë në repartet e Ushtrisë. Me shpresë që kur kjo armë të rikrijohet, edhe Himni do të dëgjohet përsëri.

Por e kisha fjalën tek shoqata "Bijtë e Shqipes" dhe Petrit Zanaj. Për një periudhë Petriti ka qenë edhe kryetar i saj, e tani drejton me dorë të hekurt sektorin e financave, ku mbase fshihet sekreti i suksesit të Shoqatës. Dhe në përpjekjet për ta ngritur e forcuar Shoqatën, së bashku me shokë e miq të mrekullueshëm, intelektualë e atdhetarë të vërtetë, si Llazar Vero e Vlash Fili, Sadik Elshani, Enver Parllaku e Bujar Gjoka, ushtarakë si Haki Çollaku, Ali Sopi, Lutfi Brami e Hys Hasa, sa për të përmendur disa, Petriti me shokë përjetuan një ngjarje të jashtëzakonshme. Një ndodhi ku u bashkuan jo vetëm brezi i emigrantëve të pasluftës Nacionalçlirimtare me brezin e emigrantëve të pas nëntëdhjetës, por dhe bij të etërve që kishin luftuar në llogore të kundërta në ato vite. Por ishte diçka e madhe që i bashkoi: dashuria për Shqipërinë.

Fatkeqësisht, njëri nga heronjtë e kësaj ngjarjeje, z. Benjamin Risilia është ndarë nga jeta vitin e kaluar, por kjo nuk e zbeh bukurinë, rëndësinë dhe domethënien e saj. Përkundrazi.

Dhe më mirë se vetë Petriti, askush nuk mund ta tregojë këtë histori, e cila vjen për lexuesin tonë siç ai e ka treguar, në një ceremoni të datëlindjes së Beniaminit, katër vjet më parë.

PËRTEJ OQEANIT ME ZEMËR NË ATDHE

VËLLEZËR!

Dy vlonjatë të butë e miqësorë dukemi në këtë foto. Njëri nga Risilia dhe tjetri nga Lapardhaja. Bërë para pak kohe në mjediset e Shoqatës "Bijtë e Shqipes" në Filadelfia. Një foto me Benin, Benjamin Risilinë, me bashkatdhetarin e një familjeje të nderuar shqiptare në Filadelfia, që na u gjend pranë në ato kohë të vështira të mbijetesës e formësimit të Shoqatës sonë.

Beni, bir i një nacionalisti e unë, bir i një partizani. Rrota e historisë i përplasi baballarët tanë në kahe të kundërta në vitet e Luftës së Dytë Botërore. Në një luftë për ta çliruar Shqipërinë nga fashizmi, por jo një luftë që duhej ta vazhdonim edhe ne, fëmijët e tyre në kohë paqeje. Një luftë që për fat të keq ende vazhdon në kokat e disave në Shqipëri.

Të dy bashkë na ka sjellë një hall i madh këtu. Kurbetçinj në këtë tokë të largët. Beni u largua nga Shqipëria në moshën 12 vjeç, në vitin e largët 1944, me ankthin për jetën, me atë ikje nga sytë këmbët. Një fëmijë që i ndërpritet fëmijëria në mes, pa ditur fare se çfarë gabimi apo faji kish bërë që po largohej. Por që shqipen e flet dhe e shkruan sikur ka ikur dje nga Shqipëria. Unë ika 42 vjeç, në vitin e mbrapshtë 1997. Po ika duke e ditur shumë mirë gabimin që po bëja, duke lënë mbrapa Shqipërinë, Vlorën time të fëmijërisë, Tiranën ku u shkollova the punova. Dhe jeta na bëri bashkë të dyve këtu larg, me atë ndjenjën e mallit dhe të fajit që kishim ndaj Shqipërisë, por edhe me forcën dhe besimin që mund ta ndërtonim këtu në Filadelfia një Shqipëri të vogël, për vete dhe për fëmijët tanë, nipërit dhe mbesat që do të vinin.

E krijuar që në vitin 2002, Shoqata "Bijtë e Shqipes" po përpëlitej të mbijetonte dhe e mbante frymën me ato pak dhurime që bënin bashkatdhetarët tanë akoma të pa stabilizuar dhe vetë drejtuesit e Shoqatës së asaj kohe. Ambiente pune e zyra nuk kishim, dhe edhe një shkollë shqipe që hapëm për fëmijët tanë në vitin 2004, mësimet i zhvillonte në një qendër sociale katolike, që na u ofrua falas. Shoqata po strukturohej shpejt dhe ishte gati që të bënte hapin e madh që të ngrihej në nivelin përfaqësues të

të gjithë komunitetit shqiptar në Filadelfia, por mundësitë tona si emigrantë aq ishin.

Pikërisht në ato momente të vështira, në verën e vitit 2005, na u ofrua dora ndihmëse e familjes së nderuar Risilia. Duke ditur hallet dhe kërkesat e Shoqatës, vetë Beni na erdhi dhe na gjeti. Për të na ndihmuar ne, por edhe për të vënë në vend amanetin e vëllait të tij të ndjerë, Hasan Risilisë, këtij bashkatdhetari të nderuar në gjithë Filadelfian, i cili ishte një derë e hapur dhe një dorë e shtrirë për çdo shqiptar të ardhur rishtazi si emigrant në këtë qytet. Dhurimi i jo pak, por plot 64 mijë dollarëve për të blerë një godinë të vogël, por funksionale, na dha pikërisht oksigjenin që aq shumë na mungonte.

Na i dha ashtu, thjesht, pa shumë bujë, në kundërshtim edhe me ndonjë zë në familje që të mos ua jepte fondin "bijve të komunistëve". Me një kërkesë të vetme shumë miqësore: Ndërtesa e re që do të blihej, të shërbente jo vetëm për shkollën dhe zyrat e Shoqatës, por si qendër e gjithë komunitetit shqiptar në Filadelfia. Na besoi dhe na ndihmoi në ato ditë të vështira, dhe ne e kemi nderuar e respektuar në ato pak raste që na ka lejuar ky njeri i mirë. Shoqata "Bijtë e Shqipes", vërtet është bërë një zë i fuqishëm dhe gjithëpërfshirës i Komunitetit shqiptar në Filadelfia.

Beni po afron të 90-at. Ka mbetur ashtu, fisnik dhe fjalëpakë si 15 vjet më parë kur na u gjend pranë. Vjen shpesh te Shoqata, dhe ne i bëjmë ndonjë vizitë në shtëpi. Preket si fëmijë kur i themi fjalë të mira, që ai i meriton. Me fat ne që na u gjend për të na ndihmuar, por me fat edhe ai që na ka pranë, për të dëgjuar fjalë të mira nga vëllezërit e tij shqiptarë.

Si dy vëllezër vlonjatë u takuam kur bëheshim gati t'i festonim datëlindjen, e një grup shokësh i bëmë një vizitë në shtëpi. Dhe në veshët e mi akoma rreh ajo shprehja e tij e zakonshme, kur e ngacmoja me fjalë, e ai ma kthente; "ah ç' je një ti more vlonjat!", sikur do patjetër ta kujtojë Vlorën tonë, të bukurën e Perëndisë, që e lamë pas e shpirti s' na ndahet prej saj!

Petrit Zanaj,

Ish-Kryetar i Shoqatës "Bijtë e Shqipes", Filadelfia

KAPITEN (P) VERI TALUSHLLARI

ENDJE MBI NJË TREGIM

Shkruar në 80-vjetorin e çlirimit të ishullit të Sazanit nga forcat partizane, më 21 tetor 1944

Ku ta dish?! Mbase edhe kjo “Endje...” mund të quhet tregim. Se rrëfimi mbi të cilin do të mundohem të end është i bukur, shumë i bukur! Shkruar nga dorë Mjeshtri, - ta dini, nuk e shkruaj kot me “M”, - e mbi të bukurën o end bukur, o mos iu afro!

Dhimitër Shuteriqi është tregimtar i rrallë. Ndër më të mirët e Letërsisë Shqipe, bashkë me Naum Priftin, Kiço Blushin, Martin Camajn, Anton Pashkun, Faik Ballancën, Zija Çelën dhe disa si ata.

Por Shuteriqin do ta veçoja. Se si i thur ato fjali, se si i rrëfen ato ngjarje... Të mer për dore dhe të çon aty ku ecën, flet, mediton personazhi i tij, të bën një me të. Ti qesh, qan, vuan, gëzohesh si dhe ai. More vërtet bëhesh një me të! Ja, lexo “Zot dhe Rob” dhe jam i sigurtë që kur të lexosh fjalën e fundit, mbi pikën e fjalisë do të bjerë dhe pika e lotit tënd. Jo thjesht për fatin e Uanit, jo për shpirtin e tij të madh, por për zgjimin e atij shpirti, shpirtit të Robit. Lexojeni, lexojeni atë tregim.

Ose atë tjetrin, “Buka dhe Thika”. E keni parë filmin “Udha e Shkronjave”? Pa dyshim filmi më i bukur shqiptar. E pra, gjithë atë kryevepër Vladimir Prifti dhe tre aktorët brilantë, Sandër Prosi, Ndreka Luca dhe Bujar Lako e ngritën mbi një tregim të Shuteriqit, “Buka dhe Thika”. Lexojeni dhe më thoni, është filmi aq i bukur sa tregimi?!

Por mjaft, se tjetër gjë jam nisur t’u tregoj. E thashë në krye, 80 vjet më parë Sazani, ishulli ynë i vetëm, iu bashkua tokës mëmë. Shekuj e shekuj të tërë na e kishin zaptuar. Gjithë perandoritë e mbretëritë e botës, si për çudi ishin dashuruar me atë copë shkëmb në mes të detit, e nuk e lëshonin e nuk e lëshonin sikur ç’të bëhej! E ne e kishim plagë në zemër!

Ta kesh tokën tënde e të ta mbajë të rrëmbyer tjetri?! Dhe ku? Te dera e shtëpisë! E t’i rrinte Sazani Vlorës, po ç’tua?! Jo vetëm Vlorës, por gjithë Shqipërisë, si thika në fyt. Se gjithë perandoritë e mbretëritë, nga romakët e venecianët që moti, e turqit e grekët e anglezët më vonë e fashistët e nazistët në Luftën e Dytë Botërore, e kishin mbushur me llagëme e topa, e kishin bërë Ishullin fortesë. Por Lufta e Dytë po mbaronte, Shqipëria ja, pothuaj ishte çliruar, partizanët kishin vënë në darë Tiranën dhe po bëheshin gati ta shtërngonin fytin e pushtuesit dhe atyre që u bënë një me të, po Sazanit, Sazanit si do t’i bëhej?!

Si do t’i bëhej? Do të çlirohej, ja, kjo do të bëhej! Po si? Do ta çlironte një skuadër partizanësh, ky ishte urdhri i Komandës së Brigadës XII. Dukej pak si aventurë ajo punë. Dhe ashtu ishte. Nuk ishte gjë e lehtë. Po prit, se lufta, çdo lloj lufte, është dhe aventurë, kjo s’do shumë mend. Se është aty guximi dhe zgjuarsia, rreziku dhe fati, forca dhe dhimbja, fantazia dhe realiteti, humbja dhe fitorja...

E ajo skuadër partizanësh, gjithë-gjithë nëntë djem të rinj, shumica nga Bregu, që ishin rritur me Sazanin në sy së largu që kur kishin lindur, shto dhe dy ushtarë italianë, nga ata që mbetën rrugëve të Shqipërisë pas dorëzimit të vendit të tyre, por që nuk dolën të hajrit, madje u bënë dëm, se u vodhën barkën me të mbërritur në Ishull dhe u zhdrukën në det a në dreq, e pra ata nëntë partizanë do t’i hynin një aventure. E ç’ morën me vete kur u nisën? Armët vetjake, një mitraloz, një dylbi, një hartë në cepin e së cilës lexohej “Carta Militare. Stato Maggiore. Secreto.”, e ku ishte vizatuar shumë saktë Ishulli, nga një orë dhe elektrik dore, pinca dhe ushqime për tre ditë. Ishte e mërkurë. Kalendari shënonte 20 tetor 1944. Nata ishte e ftohtë, ciknë. Qielli pa re, por dhe pa hënë. Mbushur me yje. Yje pa fund. Qiell më të yjësuar të mos kishe parë! Të kishe t’i numëroje! Po kush ia kishte ngenë?!

Zbritën në një cep të Ishullit përballë Vlorës, pak larg molit, që të mos shiheshin nëse aty kishte roje. Jo, roje s’kishte. Edhe fari ishte hedhur në erë. Ta kishin braktisur Ishullin gjermanët?! Dy zbuluesit që dërgoi komandanti i skuadrës raportuan se te moli rrëzë kodrave ishin vetëm disa ndërtesa të shkatërruara. Dhe rruga e makinave, që ishte dhe në hartë. Moli ishte rrethuar me disa bunkerë të vegjël si zgjoje bletësh, që më vonë do të mësonin që ishin çerdhe flakëdhësish, e që gjermanët me ta kishin rrethuar krejt Ishullin. Por tashmë ishin shkatërruar, sikurse fortifikatat e tjera.

Puna nuk priste. Skuadra u nda në tre drejtime për të zbuluar ç’ kish më tej në Ishull. Aty, mbi pyllin me pisha, në një çukë që dukej edhe natën, e lanë të takohen pas një ore. Parulla: “Çlirimi”. Kundërparulla: “Atdheu”

Njëra nga patrullat zbuloi një tunel me një arsenal të tërë armësh e municionesh, e skuadra u armatos mirë me mitraloza të rinj “Fiat”. Dy patrullat e tjera sollën lajmin se armiku ishte

ende në Sazan. Të sigurt se nuk mund t’i sulmonte kush, ia kishin shtruar me të ngrëna e të pira, bërtisnin e këndonin nën tingujt e një fizarmonike e të një pianoje. Duhej të ishin shumë, se bëhej potere e madhe. Të hyje në ndërtesë edhe mund të bëhej, se roje nuk kishte, por ishte punë me rrezik, se partizanët aq ishin, më pak se gishtat e dy duarve. Vendosën të prisnin mëngjesin e të sulmonin. Zunë pozicione, duke e rrethuar mirë ndërtesën, mitralozat e automatikët gati, municion tashmë kishin me bollëk, dhe qëndruan në pritë. Një natë e ftohtë, e gjatë. Por ata djem kishin kaluar net e ditë ku e ku më të vështira. Pastaj në det agimi sikur vjen më shpejt. Dhe ja ku po zbardhte. Me daljen e diellit, një zë i çjerrë i zgjoi nazistët nga gjumi dhe ai që dukej të ishte komandanti i tyre, i cili i rreshtoi në oborr. Si të mos i mjaftonte e pira e natës, edhe tani mbante një shishe në dorë dhe shante e ulërinte si i marrë, duke vështuar me dylbi horizontin në drejtim të Italisë. Si duket priste ndonjë anije për t’i marrë. Asgjë. Vetëm det, heshtje dhe ata ushtarët e tij, që mund të ishin më shumë se dyzet, e që partizanëve të maskuar mirë

vetëm 40-50 metra larg, u dukeshin si një tufë bashibozukësh me ato uniformat e çrregullta, gjysmë a plotësisht të dehur e që pa zë, mbase të frikësuar, por sigurisht të demoralizuar, dëgjonin të sharat dhe nuk kundërshtonin grushtet apo shqelmat e komandantit të tyre pijanec. Në një moment ky urdhëroi të hapej një derë dhe pas pak, njëri pas tjetrit dolën përjashta me duart lart nja pesëdhjetë djem të tjerë, të lebetitur, të rreckosur e të verdhë në fytyrë, nga frika a

nga uria a nga të dyja bashkë, se u mor vesh që ishin robër italianë, mbetur aty nga viti i shkuar pas kapitullimit të Duçes. Komandanti nazist urdhëroi të vareshin dy nga robërit dhe i caktoi me gisht. Trekëmbëshi me litarin ishin gati.

Atë çast krisën mitralozat partizanë. Nazistët e parë hëngrën dhe. I pari komandanti i tyre. Të tjerët nga sytë këmbët. Po ku do të vinin? Në grykat e armëve të rrethuesve. Ata që u shpëtuan plumbave tentuan të fshiheshin pas ndonjë muri ndërtese a shkurreje e transheje, por ishin gjithnjë nën zjarrin e partizanëve. Këta shtinin dhe bënë thirrje të dorëzohen. Dhe vërtet, duke parë se nuk kishin shpëtim, njëri pas tjetrit, kush me këmbë e bardhë si flamur e kush me të dy duart lart, u mblodhën në shesh.

Italianët gjithashtu nuk lëviznin. Duke parë se askush prej tyre nuk ra nga zjarri i rrethuesve, ata e kuptuan se kish ardhur shpëtimi i tyre e pas një çasti hutimi e ngrirjeje, shpërthyen në thirrje gëzimi e hareje: “Partigiani! Partigiani!” E filluan të kërcëjnë si të marrë.

Partizanët zunë tridhjetenjë robër, të gjithë esesë nazistë. Katërbëdhjetë mbetën të vrarë. Robërit italianë u treguan çlirimtarëve të tyre se nazistët i trajtonin si skllëvër. I rrihnin, i burgosnin, i linin pa bukë, i vrisnin për mosgjë. Me muaj pritën nazistët anijet e tyre t’i merrnin, por më kot. Ndërlidhja me radio me komandën e tyre u prish javët e fundit, e, pasi kuptuan se dhe Vlora ra në duart e partizanëve, u bënë si të marrë. Disiplina, disiplina e famshme hitleriane, kish marrë fund. Morali përtokë. Frika në qiell. As roje nuk nxirrte dot ai komandanti i tyre, megjithëse kishte pushkatuar 2-3 nga të tjtë, por ata ktheheshin nga vendrojat pa vajtur mirë atje.

Robërit nazistë i mbyllën në një tunel, ku nuk kishin nga të shkonin, dhe me ndihmën e italianëve, partizanët kërkuan ndonjë mjet lundruar, por nuk gjetën. Si ta lajmëronin komandën se misionin e kishin kryer? Iu kthyen traditës së hershme: ndezën zjarre dhe filluan të qëllonin në ajër. Tym e flakë e bënë Sazanin dy net rresht, por vetëm ditën e tretë, Komisari i Brigadës XII mbërriti me një benzinatë që dikush e kish fshehur në Pashaliman. “Po ju ndezët qiell e tokë a derëbardhë!”, - iu drejtua i gëzuar partizanëve çlirimtarë, duke i përqafuluar e përgëzuar për aktin e madh të çlirimit dhe bashkimit pas shekujsh të Ishullit të Sazanit me tokën mëmë.

Unë këtu po e mbyll “Endjen...” time mbi rrëfimin e Dhimitër Shuteriqit. Ai rrëfim, i marrë nga goja e komandantit të skuadrës çlirimtare, me fjalët e Mjeshtrit është ku e ku më i bukur, më i gjallë e me më shumë detaje se në rrëfimin tim. Prandaj ju them ta lexoni në librat e tij. Në “Tregimet e Zgjedhura” a në “Vepra Letrare 6”, e siç u thashë, jo vetëm atë, por edhe Tregimet e tjera, se nuk do të zhgënjeheni. Përkundrazi.

Si ndihmon AI-ja në luftimin e ndryshimeve klimatike

Nisja e fundit e Trupit Këshillues të AI-së të udhëhequr nga OKB-ja avancoi një prioritet global në rritje për të shfrytëzuar mësimin e makinerive për të gjetur zgjidhje për sfidat e përbashkëta. Inteligjenca artificiale po përmirëson lojën e grumbullimit të të dhënave dhe një numër në rritje i qeverive, bizneseve dhe partnerëve të shoqërisë civile po punojnë së bashku për të korrur përfitimet e saj të shumta.

Kjo përfshin përshejtimin dhe shkallëzimin e përpjekjeve për të realizuar ambicie të tilla globale si Axtenda 2030 dhe 17 Objektivat e saj të Zhvillimit të Qëndrueshëm (SDG), të cilat shërbejnë si plani i botës për ta bërë planetin më të gjelbër, më të pastër dhe më të drejtë.

Përpara Konferencës së fundit të OKB-së për Ndryshimet Klimatike (COP 28), e cila fillon në fund të nëntorit në Dubai, UN News shikon se si AI ndihmon botën, nga komunitetet tek korporatat e deri te ligjvënësit, për të trajtuar ndryshimet klimatike:

Moti

Teknologjitë e drejtuara nga AI-ja ofrojnë aftësi të padëgjueshme më parë për të përpunuar vëllime të mëdha të dhënash, për të nxjerrë njohuri të thella dhe për të përmirësuar modelet parashikuese, sipas Organizatës Botërore Meteorologjike të OKB-së (WMO).

Kjo do të thotë modelim i përmirësuar dhe parashikim i modeleve të ndryshimeve klimatike që mund të ndihmojnë komunitetet dhe autoritetet të hartojnë strategji efektive të përshtatjes dhe zbutjes.

Disa agjenci të OKB-së mbështesin komunitetet e cënueshme në Burundi, Çad dhe Sudan përmes një projekti të drejtuar nga AI-ja për të hetuar ndryshimet e kaluara mjedisore rreth pikave të zhvendosjes dhe për të ofruar parashikime të ardhshme për

të informuar masat e përshtatjes dhe veprimet paraprake për integrimin në programimin humanitar.

Në terren, të dhënat e përmirësuar mund të jenë një ndryshim i lojës. Për shembull, aplikacioni "MyAnga" ndihmon barinjët kenianë të përballesh me thatësinë. Me të dhënat nga stacionet globale meteorologjike dhe satelitët e dërguar në telefonat e tyre celularë, barinjët mund të planifikojnë përpara, të menaxhojnë më mirë bagëtinë e tyre dhe të kursejnë orë të tëra kërkimi për kullota të gjelbra.

Parandalimi i fatkeqësive

Ndërsa ngjarjet ekstreme të motit shpallosen me më shumë frekuencë dhe intensitet, AI-ja mund të ndihmojë komunitetet në mbarë botën të përgatiten më mirë për fatkeqësitë klimatike.

Iniciativat e drejtuara nga AI-ja po synojnë zonat me rrezik të lartë dhe ushqehen me planet e reagimit lokal dhe kombëtar. Për zonat e ndryshme ndaj rrëshqitjeve, për shembull, hartimi mund të ndihmojë autoritetet vendore të planifikojnë dhe zbatojnë masat e zhvillimit të qëndrueshëm, të reduktojnë rreziqet dhe të sigurojnë sigurinë e banorëve në komunitetet e cënueshme.

Zhvillimet e ndërlydhura në AI dhe robotikë ishin ndër mjetet e identifikuar në një projekt të fundit të udhëhequr nga WMO, Programi i Mjedisit të OKB-së (UNEP) dhe Unioni Ndërkombëtar i Telekomunikacionit (ITU). Nga rritja e saktësisë në parashikimet e motit te reduktimi i rreziqeve të fatkeqësive, AI-ja tashmë po ndihmon, sipas WMO, e cila operon një program për reduktimin e rrezikut të fatkeqësive dhe një sistem paralajmërimi të hershëm me shumë rreziqe që u shërben vendeve, komuniteteve dhe agjencive humanitare.

Shfrytëzimi i përfitimeve të AI-së është gjithashtu pjesë e iniciativës novatore të Sekretarit të Përgjithshëm të OKB-së për Paralajmërimet e Hershme për të Gjithë. Nisur në fillim të këtij viti, plani i tij i veprimit synon të sigurojë që të gjithë në Tokë të mbrohen nga moti, uji ose ngjarjet e rrezikshme klimatike përmes sistemeve të paralajmërimet të hershëm deri në fund të vitit 2027.

Gjurmimi i ndotjes

A keni menduar ndonjëherë se nga vijnë raportet e cilësisë së ajrit urban?

Qytetet në mbarë botën tashmë gjurmohen ndotjen për të paralajmëruar publikun në rastet e niveleve të rrezikshme. Duke përdorur AI-në, hartat e ndjeshmërisë mund të mbështesin qeveritë lokale në marrjen e vendimeve për të përmirësuar shëndetin publik dhe qëndrueshmërinë urbane. Përveç kësaj, AI-ja mund të përmirësojë planifikimin urban, si dhe menaxhimin e trafikut dhe mbetjeve, duke i bërë qytetet më të qëndrueshme.

Neutraliteti i karbonit

Inteligjenca artificiale mund të revolucionarizojë qasjen e botës ndaj neutralitetit të karbonit dhe të sjellë një epokë të qëndrueshmërisë inteligjente në një shkallë globale në një kohë kur gara është në vazhdim për të mbajtur Tokën nga nxehtësi në nivele të rrezikshme.

Si një katalizator kritik në realizimin e qëllimeve globale të neutralitetit të karbonit, algoritmet e AI-së kanë një rol kyç për të luajtur në minimizimin e ndikimit mjedisor dhe maksimizimin e efikasitetit.

Për sa i përket realizimit të objektivit global për energji të përbalueshme dhe të pastër për të gjithë deri në vitin 2030 (SDG 7), AI-ja mund të optimizojë rrjetet dhe të rrisë efikasitetin e burimeve të rinovueshme. Mirëmbajtja parashikuese duke përdorur AI-në mund të zvogëlojë gjithashtu kohën e ndërprerjes në prodhimin e energjisë. Kjo mund të nënkuptojë reduktimin e gjurmës së karbonit të planetit.

Moda e shpejtë

Si një industri me një rekord të emetimeve të larta, moda mund të përfitojë nga kërkimi dhe zhvillimi i drejtuar nga AI-ja për të përshejtuar inovacionin. Industria globale prej 2.4 trilion dollarësh që punëson afërsisht 300 milionë njerëz në të gjithë zinxhirin e vlerës, shumë prej të cilëve janë gra, dhe shkalla e industrisë pritet të rritet vetëm gjatë viteve të ardhshme.

Duke pasur parasysh madhësinë e tij dhe shtrirjen globale, praktikatat e paqëndrueshme brenda sektorit të modës kanë ndikime të rëndësishme në treguesit e zhvillimit social dhe mjedisor, dhe pa ndryshime të mëdha në proceset e prodhimit dhe modelet e konsumit

në modë, kostot sociale dhe mjedisore të sektorit do të vazhdojnë të rriten, sipas Aleancës së OKB-së për Modë të Qëndrueshme.

Këtu mund të ndërhyjë AI-ja. Mësimi i makinerive mund të optimizojë zinxhirët e furnizimit për të reduktuar mbetjet, për të monitoruar konsumin e burimeve dhe për të promovuar procese të qëndrueshme prodhimi. Inteligjenca artificiale mund të ndihmojë në përshejtimin e tranzicionit të energjisë duke optimizuar kursimet dhe duke përmirësuar efikasitetin në të gjithë sektorët me intensitet energjie.

Ushqimi i Shpejtë

Po kështu me bujqësinë, një tjetër sektor me emetime të rënda. Ai përbën 22 për qind të emetimeve globale të gazeve serrë, sipas një raporti të vlerësimit të klimës së OKB-së, por përpjekjet e drejtuara nga AI-ja mund ta ndryshojnë këtë.

Nga korporatat te fermerët e shkallës së vogël që përballesh me ngjarje ekstreme të motit, mungesën e ujit dhe degradimin e tokës, AI-ja mund të ndihmojë në optimizimin e praktikave të tyre, reduktimin e mbetjeve dhe minimizimin e ndikimit mjedisor të prodhimit të ushqimit. Rrjetet inteligjente të drejtuara nga AI-ja mund të balancojnë ofertën dhe kërkesën, duke lehtësuar integrimin e burimeve të rinovueshme në sistemet e energjisë dhe duke reduktuar varësinë nga karburantet fosile.

Forumi i Shkencës dhe Inovacionit i këtij viti, i mbajtur në mes të tetorit, u fokusua në veprimin për klimën. E organizuar nga Organizata e OKB-së për Ushqimin dhe Bujqësinë (FAO), ngjarja njëjavore shfaq shembuj të teknologjive që synojnë të transformojnë praktikatat tradicionale në sisteme të drejtuara nga të dhënat që mbrojnë njerëzit dhe planetin.

Midis tyre, AI dhe mjetet dixhitale janë thelbësore në ndërtimin e sistemeve agroushqimore rezistente ndaj klimës që janë më efektive, të qëndrueshme dhe të adaptueshme ndaj sfidave të ndryshimeve klimatike, sipas agjencisë.

A jeni i gatshëm të lejoni "ChatGPT-në" të përdorë kompjuterin tuaj për ju?

"OpenAI" thuhet se po zhvillon "softuer agentësh", që do të marrë në mënyrë efektive pajisjen tuaj dhe do të kryejë detyra komplekse në emrin tuaj, sipas "The Information". Agjenti i "OpenAI" do të funksiononte ndërmjet aplikacioneve të shumta në kompjuterin tuaj, duke kryer klikime, lëvizje të kursorit dhe shtypje teksti. Është me të vërtetë një lloj i ri i sistemit operativ dhe mund të ndryshojë krejtësisht mënyrën se si ndërveproni me kompjuterin tuaj.

Është e gjitha pjesë e vizionit të Sam Altman për ta shndërruar "ChatGPT-në" në një "asistent personal super të zgjuar" - si "Siri", por më i mirë. Kompanitë si "Google" dhe "Meta" raportohet se po zhvillojnë gjithashtu softuer agentësh. Ideja është që një agjent i AI-së do të përdorte kompjuterin tuaj për ju, në vend që ju të përdorni kompjuterin tuaj. Ju thjesht mund t'i kërkonit një agjent të AI-së që të kthejë një dokument në një spreadsheet dhe t'i analizojë ato të dhëna për ju. OpenAI nuk po ndërton vetëm këtë agjent kontrolli kompjuterik, por edhe një agjent AI për shfletimin e internetit. Shfletuesi i internetit do të jetë në gjendje të planifikojë fluturime për ju, të mbledhë të dhëna për kompanitë dhe detyra të tjera komplekse që janë mbi aftësitë e "ChatGPT-së".

Altman po e kthen ngadalë "OpenAI-në" në një kompani agjentësh të AI-së. Dyqani GPT i lanuar së fundmi është një treg i agjentëve të AI-së. Ai la të kuptohet për softuerin e agjentëve kur prezantoi dyqanin GPT në "DevDay" më 6 nëntor:

"Përfundimisht, ju thjesht do të kërkonit kompjuterin për atë që ju nevojitet dhe ai do t'i bëjë të gjitha këto detyra për ju", - tha Altman. "Këto aftësi shpesh fliten në fushën e AI-së si 'agjentë'. Përparësia e kësaj do të jetë e jashtëzakonshme."

Një veçori kryesore e kësaj është ndërveprueshmëria, duke kërkuar që një agjent të ketë akses dhe të jetë në gjendje të lundrojë në të gjitha aplikacionet në pajisjen tuaj. Kjo do të kërkojë që

përdoruesi t'i japë shumë kontroll "OpenAI-së" dhe do të kërkojë që aplikacionet të punojnë pa probleme së bashku. Përdoruesit mund të jenë të shqetësuar për të lënë "ChatGPT" të zërë vendin e drejtuesit.

Andrej Karpathy, një anëtar themelues i "OpenAI", tha në një video në "YouTube" kohët e fundit se ai nuk mendon se është e saktë t'i referohemi modeleve të gjuhëve të mëdha si një chatbot. Në vend të kësaj, ai e quajti atë "procesi kernel i një sistemi operativ në zhvillim". Agjentët e ndërlidhur të AI-së jo vetëm që do të flasin, por do të përdorin kompjuterin tuaj.

Jensen Huang i Nvidia vuri në dukje gjatë "The New York Times

Dealbook", në nëntor, se AI-ja ka ndryshuar rrënjësisht kompjuterin dhe "revolucionin e softuerit të agjentëve" është ajo për të cilën ai po flet. "Ne jemi në fillimin e një gjenerate krejt të re të informatikës. Nuk është rishpikur për 60 vjet, kjo është arsyeja pse është një punë kaq e madhe", - tha Huang.

Softueri i agjentëve mund të ndryshojë rrënjësisht mënyrën se si ne përdorim teknologjinë. Sidoqoftë, ai gjithashtu përfshin dorëzimin e shumë kontrolleve të kompanitë e softuerit si "OpenAI".

A jeni i gatshëm të lejoni "ChatGPT-në" të përdorë kompjuterin tuaj për ju?

Konsumi marramendës i ujit nga modelet e AI-së

Një studim novator, studiues nga Universiteti i Kalifornisë, Riverside dhe Universiteti i Teksasit në Arlington kanë hedhur dritë mbi gjurmën e ujit të anashkaluar më parë të teknologjisë së inteligjencës artificiale (AI). Ekipi, i udhëhequr nga profesori i asociuar Shaolei Ren, përcaktoi sasinë e konsumit të ujit të lidhur me trajnimin dhe drejtimin e modeleve të inteligjencës artificiale në shkallë të gjerë, duke tërhequr vëmendjen ndaj një aspekti të qëndrueshmërisë që shpesh errësohet nga diskutimet për emetimet e karbonit.

Zbulimi i gjetjeve mbi AI-në

Gjetjet e ekipit hulumtues zbulojnë konsumin marramendës të ujit nga modelet e AI, veçanërisht në fazën e trajnimit. Për shembull, trajnimi i GPT-3 vetëm në qendrat e të dhënave të Microsoft-it në SHBA mund të konsumojë 700,000 litra ujë të ëmbël të pastër. Kjo sasi është e barabartë me ujin e nevojshëm për të prodhuar qindra automjete elektrike.

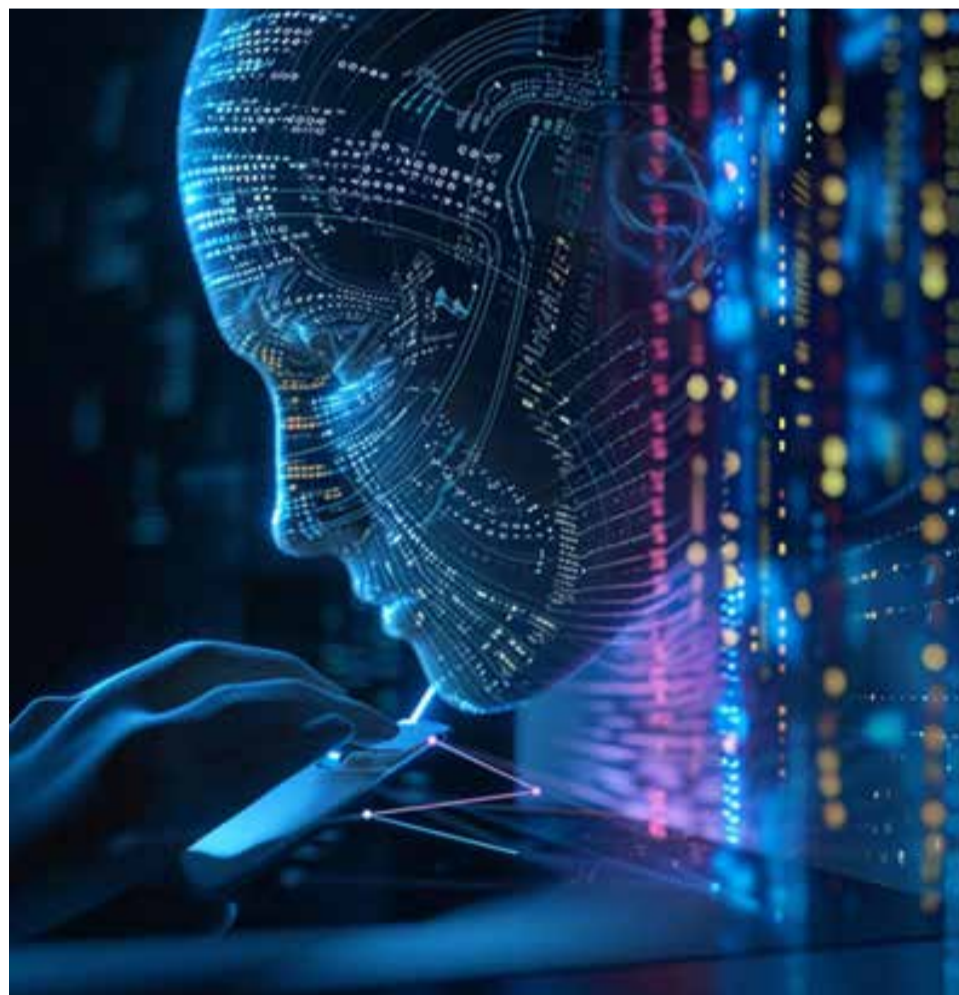
Për më tepër, gjurma e ujit trefishohet nëse trajnimi kryhet në qendrat e të dhënave aziatike. Edhe gjatë përfundimit, një bisedë e shkurtër me ChatGPT mund të kërkojë deri në një shishe uji 500 mililitra, duke theksuar sasinë e konsumit të ujit që lidhet me përdorimin e AI. Duke krahasuar gjurmën e ujit të AI-së me industritë tradicionale si bujqësia, studimi zbulon dallime të rëndësishme. Ndërsa industri të tilla si prodhimi i peliçeve dhe prodhimi i veshjeve kanë gjurmë të njohura të ujit, këto shpesh përfshijnë ujë jo të pijshëm dhe marrin parasysh ciklin jetësor të produktit.

Në të kundërt, studimi fokusohet vetëm në gjurmën operative të ujit të AI, duke përjashtuar gjurmën e mishëruar të ujit të lidhur me prodhimin dhe transportin e serverëve. Megjithatë, studiuesit vlerësojnë se nëse do të konsiderohej gjurma e mishëruar e ujit, gjurma e përgjithshme e ujit e AI-së mund të rritet ndjeshëm.

Një nga njohuritë kryesore nga studimi është tensioni midis reduktimit të karbonit dhe përpjekjeve për ruajtjen e ujit. Ndërsa orët dhe vendndodhjet me efikasitet karboni mund të ndryshojnë nga ato me efikasitet uji, planifikimi strategjik i ngarkesave të punës së AI-së paraqet një mundësi për të optimizuar të dyja. Për shembull, planifikimi i trajnimit të AI-së gjatë periudhave me kërkesë të ulët ose në rajone me efikasitet më të mirë të ujit mund të ndihmojë në uljen e gjurmës së përgjithshme të ujit pa kompromentuar qëllimet e reduktimit të karbonit.

Përgjigja e gjigantëve të teknologjisë

Mes shqetësimeve në rritje për ndikimin mjedisor të qendrave të të

dhënave, kompanitë e mëdha të teknologjisë si "Google", "Microsoft" dhe "Meta" po i japin gjithnjë e më shumë përparësi qëndrueshmërisë në proceset e tyre të zhvillimit.

Megjithatë, studimi sugjeron se mund të bëhet më shumë për të trajtuar gjurmën e ujit të teknologjive të AI-së. Ndërsa përpjekjet për të përmirësuar efikasitetin e ujit në vend, të tilla si përdorimi i ujit të

ricikluar dhe rritja e efikasitetit të kullave ftohëse, janë duke u zhvilluar, sfida të rëndësishme mbeten, veçanërisht në rajonet e prirura nga thatësira si Kalifornia.

Studiuesit theksojnë rëndësinë e transparencës në adresimin e gjurmës së ujit të AI-së. Zhvilluesit mund të marrin vendime të informuara në lidhje me planifikimin dhe shpërndarjen e burimeve, duke ofruar informacion mbi konsumin e ujit të lidhur me modelet e AI-së. Për më tepër, transparenca u mundëson përdoruesve të kuptojnë dhe potencialisht të minimizojnë gjurmën e tyre të ujit, duke përdorur shërbimet e AI-së gjatë orëve efikase të ujit ose në rajone me efikasitet më të mirë të ujit.

Për më tepër, bashkëpunimi midis akademisë, industrisë dhe politikëbërësve është thelbësor për të zhvilluar korniza rregullatore dhe stimuj efektivë që promovojnë praktika të qëndrueshme të AI-së. Kjo përpjekje bashkëpunuese mund të nxisë inovacionin, duke ruajtur burimet e çmuara ujore të planetit tonë për brezat e ardhshme.

Gjetjet e studimit nënvizojnë nevojën për një qasje gjithëpërfshirëse ndaj qëndrueshmërisë në zhvillimin e

AI-së. Ndërsa përparimet teknologjike vazhdojnë të riformojnë industrinë dhe shoqëritë, është e domosdoshme të merren parasysh pasojat mjedisore të përdorimit të AI-së. Duke integruar përpjekjet për ruajtjen e ujit në zhvillimin dhe operacionet e AI-së, palët e interesuara mund të punojnë drejt një të ardhmeje më të qëndrueshme, ku inovacioni bashkëjeton në mënyrë harmonike me kujdesin mjedisor.

Prof. Asoc. Dr. Zaho GOLEMI

Çeta e "Robin Hood-ëve" shqiptarë të 13 bilbilenjve

Homazh dhe nderim për burrat e kombit shqiptar që kanë shkruar histori në kohë pushtimi dhe kanë bërë të mbijetojë kombi shqiptar. Nderim në përjetësi për "Robin Hood-ët" shqiptarë: Bilbil Shako, Bilbil Resuli (Sejdiu), Avdul Qendro, Avdul Gaxha, Dalip Gana, Hasan Guga, Hysen Çulli, Hamzo Canaj, Kasëm Qendro, Myslim Abazi, Rexho Çela, Zubo Çulli dhe Islam Goxha).

Bijtë e Labërisë kanë shkruar me gjak e sakrificë të shkuarën e tyre historike, të shkuarën e mbijetesës, shekujve të gjatë të pushtimit. Bilbilenjtë e Labërisë ose "Robin Hood-ët" shqiptarë, kanë qenë një çeta e armatosur, që kanë vepruar rreth viteve 1850-1858 e kanë kryer një aktivitet të gjerë e të dëgjuar në të gjithë krahinën e Labërisë dhe në disa zona të tjera të Jugut. Çeta e Bilbilenjve të Labërisë përbëhej kryesisht nga 13 trima nga fshatrat Progonat dhe nga fshatrat e tjerë të Labërisë që sipas intensitetit të rebelimit dhe kundërshtimit të pushtimit, përmbledhnin rreth vetes dhjetëra e dhjetëra luftëtarë nga e gjithë treva labe. Çeta e zgjedhi komandant të saj, kapedanin dhe kryetrimin Bilbil Shako, që ishte nga fshati Rexhin dhe për nder të emrit të dy Bilbilave edhe mori emrin sinjifikativ në histori që quhet "Çeta e Bilbilenjve".

Fakt është se në shumë raste çeta kalonte numrin e zakonshëm të saj, duke radhitur në të vullnetarë nga fshatrat e Kurveleshit dhe gjithë Labërisë, kur ajo organizonte aksione kundër garnizoneve e karakollëve osmane.

Zëvendëskomandant i çetës ishte Bilbil Resuli (Sejdiu), i cili herë-herë merrte edhe drejtimin e çetës. Më i vogli prej tyre ishte Islam Gaxha, të cilin në kohën e kapjes së çetës e mbrojtën për të mos u kapur nga koshalet osmane. Tashmë është transmetuar gojë më gojë se, Bilbilenjtë ishin burra me trup të gjatë, çepet/flokët i mbanin mbi supë. Populli i thërriste "çeta e kapedanëve". Ata mbanin fustanella, që të gjithë, dhe emrat e tyre janë gdhendur në kujtesën popullore, por edhe në letërsinë shqiptare: Bilbil Shako, Bilbil Resuli (Sejdiu), Avdul Qendro, Avdul Gaxha, Dalip Gana, Hasan Guga, Hysen Çulli, Hamzo Canaj, Kasëm Qendro, Myslim Abazi, Rexho Çela, Zubo Çulli dhe Islam Goxha.

Pas dekretit të parë osman të vitit 1839, të Sulltan Abdyl Mexhitit, më 1856 shpallet dekreti i dytë perandorak, që kërkonte zbatimin e reformave të tanzimatit, gjë që vështirësoi gjendjen e fshatrave nëpërmjet thithjes së taksave dhe marrjen e asqerëve me forcë. Kundër këtyre detyrimeve, fshatarët rrëmbyen armët për t'u hedhur në lëvizjen e kaçakëve, siç i quanin atëherë osmanët dhe klasa feudale. Lëvizja labe kundër osmanëve njihet si formë e luftës kundër pushtuesve, por edhe kundër shfrytëzimit feudal, edhe kundër detyrimit të shërbimit ushtarak, ku një pjesë e djalërisë shqiptare vdisnin rrugëve nga epidemitë, të tjerët vriteshin në Anadoll e Jemen si dhe në skajet më të largëta të Sulltanatit osman. Vetëm nga Progonati i Labërisë, nga 33 djem të mobilizuar nga turku si nizamë në vitet 1850, 20 prej tyre lanë eshtrat në shkretëtirat anadolliane dhe të Jemenit, ku "piqej buka në diell". Bilbilenjtë, në kundërshtim me ligjin osman për të shkuar nizamë, morën armët e dolën malit si kaçakë dhe kundërshtarë të ashpër të regjimit pushtues.

Në fakt ata ishin luftëtarë për të fituar të drejtat dhe liritë që në Ballkan nënkuptonte kryengritës anti-osmanë. Zenel Gjoleka e udhëheqës të tjerë të viteve 1847, quheshin kapedanë, pasi dëlnin kundër pushtuesit në mënyrë të hapur dhe të rebeluar në të drejtat popullore. Kënga thotë: "Gjoleka në Shur të Kuçe/me fustan mbi gju hajdutçe". Më vonë këto çeta quheshin edhe komitë, siç quhej çeta e Çerçiz Topullit, Mihal Gramenos, Themistokli Germenjit etj. Çeta e Bilbilenjve të Labërisë ishte e organizuar me rregulla të forta, si një repart i vogël operacional. Në luftim dhe në përpjekjet e tyre me forcat, patrullat turke, radhiteshin edhe mbi 60-70 veta, luftëtarë vullnetarë, pra nuk ishte një numër fiksi i caktuar për pjesëmarrje në luftime.

Armët e Bilbilenjve dëgjoheshin në hapjen e mjaft depove të bereqetit të osmanëve, ku çeta e Bilbilenjve shpërndante për popullin e varfër produktet e grabitura fshatarëve; u prisnin udhën karvanëve me ngarkesa të pasanikëve dhe postat me paratë e qeverisë (hazinetë) dhe ua shpërndanin njerëzve të varfër të popullit. Francezi Ami Boue, vizitor i kohës, në veprën e tij "Turqia Evropiane" shkruan: "Për hajdutët e Perandorisë Osmane nuk janë të huaja ndjenjat e dashurisë për atdhe, ndjenjat e njerëzimit, të mirësjelljes. Në kushte konkrete ata qenë bërë udhëheqës të shquar të bashkëluftëtarëve të tyre në luftën çlirimtare... Nuk kanë qenë të pakta rastet, kur sendet e grabitura nga thesari i qeverisë osmane, apo pasanikët e

Kënga që përcillet në shekuj: ...Bilbilenj të trembëdhjetë,/Vanë në litarë vetë...!/Bilbilenj të trembëdhjetë,/Për Bilbil e për Resulë,/Katër pashallarë u ç'kulë,/O ju të shkretët kaçkë,/Shkurti u prishi takëmë,/U hodhi borë të rëndë.../Bilbilenjtë trembëdhjetë,/Vanë në litare vetë./Ngreu Bilbil e hidh litarë,/Dale bej të dredh cigarë,/Se s'jam çanaku me dhallë,/Po jam Bilbili me pallë.../Që kam prerë dhe që kam vrrarë,/Lanet paç Xhelal Voshtina,/Që vare trembëdhjetë trima.../O Kurveleshi me gurë,/shtatë pashallarë u çkulë,/për Bilbil e për Resulë,/Për asllan trimat fërtunë".

vendit u janë shpërndarë njerëzve të varfër, duke u blerë qetë e parmendës, u martonin vajzat, hakmerreshin kundër familjeve të parisë, që i keqpërdornin apo i vrisnin". Bilbilenjtë ishin në mbrojtje të popullit. Ata kudo që shkonin ngrinin gjyqet e popullit, për gjykimin e shtypësve dhe çifligarëve në shërbim të pushtetit osman. Jeniçerët i dënonin me vdekje, u digjin pallatet e tyre. Kështu, dogjën Sarajet e Xhelil Voshtinës, që u dënua me vdekje në mungesë. Kur vajtën Bilbilenjtë në shtëpinë e tij, ai doli nga një tjetër derë dhe shkoi direkt në Stamboll, me lecka të shqyera. Gjeti rastin për t'i dalë Sulltanit përpara e iu ankua për Bilbilenjtë se: "Ata më dogjën shtëpinë dhe desh më vranë". Në fakt Xhelil Voshtina ishte vënë në shërbim të osmanëve për të zbuluar dhe kapur Bilbilenjtë. Bilbilenjtë një vit pas luftës së parë për Janinën (1854), pra gjatë vitit 1855, kapën feudalin më të rrezikshëm të vilajetit, Ahmet benë, i cili grabiste vazhdimisht popullin e Zagorisë, të Pelopogonit e të Delvinaqit, duke arritur deri në vrasjen e banorëve. Veliu i Janinës në pamundësi për t'i kapur dhe asgjësuar, u dha titullin Bilbilenjve "Dervenaga" (roje shëtitës malorë), për ruajtjen e grykave, qafave dhe maleve. Bilbil Shaku me Bilbil Resulin/Sejdiun me çetën e tyre nuk pranuan një detyrë e ofiq të tillë, por e dëndësuan më tepër aktivitetin e tyre luftarak. Çeta faktikisht luftonte bashkëpunëtorët në shërbim të osmanëve, po u dilte në ndihmë të varfërve, kërkonte dhe ujdite marrëdhënie paqësore me krahinat dhe fshatrat, dhe kjo është e dokumentuar edhe me dokumente arkivore që para 170 viteve, më 1853. Historia ka regjistruar dhjetëra raste që sjellja rebele e Bilbilenjve lidhet me misionin fisnik të mbrojtjes së popullit që kishin marrë përsipër. Kështu Bilbilenjtë nuk mund të duronin atë që u punonin krye-taksidarët shumë të egër, popullit fukara që nuk kishte të paguante taksat e Sulltanit. Emri i taksidarit që i rripte të gjallë quhej Xhelil Voshtina. Bilbilenjtë, për t'i prerë hovin këtij taksidari dhe për të frenuar babëzinë e tij, rrethuan sarajet e tij në Voshtinë, që është fshat prapa maleve të Libohovës, prapa Pogonit, (fshat në afërsi të kufirit shqiptaro-grek rreth 70 km nga Janina pranë malit Buzovë, pasi mposhtën rezistencën e rojeve të sarajeve të krye-taksidarit, i vunë zjarrin sarajeve, flaka e tyre u pa deri në Janinë. Valiu i Janinës nisi kundër Bilbilenjve koshalet, që ishin reparte të ndjekjes të ushtrisë osmane, premtoi shpërblime e shuma të mëdha për ata që do të kapnin Bilbilenjtë, por më kot, Bilbilenjtë dhe i pari i tyre Bilbil Shako, nuk u frikësuan por vazhduan sulmet kundër osmanlinjve. Sulmi i Bilbilenjve në 1857-tën ishte në fshatin Vajzë në rrethin e Vlorës, ku pasi çarmatosën karvanarët, që furnizonin ushtrinë osmane, Bilbilenjtë i detyruan ata të shkarkonin karvanin dhe rrobat, drithërat, ushqimet, mallrat e tjera, armët, monedhat e floririt etj., dhe i ndanë për popullin e varfër, që u lajmërua dhe erdhi shpejt në vendin e ngjarjes. Populli mori veshje, misër, grurë, sapun, kafe, sheqer, monedha floriri, armë dhe gjithçka që iu rrëmbye karvanit. Bilbilenjtë nuk prekën gjë me dorë, gjithçka ia dhanë popullit, për t'i lehtësuar sado pak vuajtjet e tyre, duke thyer kështu mirin e paprekshmërisë së pushtuesve osmanë dhe veglave të tyre qorre në Shqipëri. Një aksion tjetër i radhës i Bilbilenjve ishte goditja e një karvani që shkonte nga Janina në Tepelenë për garnizonet e ushtrisë osmane. Armët, municionet dhe gjithçka që iu kapën këtij karvani, kaçakët ua dhanë fshatarëve të atyre viseve kryengritëse që të mbroheshin nga pushtuesit osmanë, bejlerët dhe taksidarët. Goditja e këtij karvani e tërboi valiun e Janinës, i cili për të kapur këta kaçakë, nisi kundër tyre një numër të madh të forcave të ndjekjes, që në gjuhën turke i quanin koshalet (sipas osmanishtes: kosh-vrapues). Ndërkohë që Porta e Lartë ose Sulltanati Osman e shikonte me shqetësim rrezikshmërinë e lëvizjeve rebeluese në Ballkan,

veçanërisht të shqiptarëve, pasi ishin krijuar grupe të tjera me këto qëllime dhe me këto aktivitete në të gjithë vilajetin e Janinës, si ai i Bejo Dukës, Hysen Labit, Beqo Bodurrit etj. Porta e Lartë organizoi një operacion me shumë forca, bëri bllokime ekonomike, duke prerë rrjetin e furnizimit me ushqime në zonat malore dhe sidomos në Kurvelesh e Labëri, ku vepronte çeta e Bilbilenjve. Nuk lejoheshin bagëtitë e Kurveleshit të zbrisnin në kullotat dimërore, filluan arrestimet, internimet e shumta, në masë, sepse kishin pranuar opinga, feste, guna të dhuruara nga Bilbilenjtë, që ua kishin rrëmbyer tregtarëve të mëdhenj të Janinës si dhe strukturave pushtuese administrative dhe ushtarake. Në fshatra të tëra të Kurveleshit e Labërisë u arrestuan burrat dhe me pranga në duar, të lidhur pas kuajve të ushtarëve osmanë, u nisën për në burgjet e Janinës dhe Stambollit. Ekspedita të tëra sulmuan të gjitha drejtimet e Labërisë, por më tepër vëmendja e tyre u përqendrua në Fushëbardhë, Zhulat, Golemi, Progonat, Rexhin, Nivicë, Gusmar, e deri në Tërbaç të Vlorës, ku ushtria osmane e vendosur nëpër shtëpi, nxirrnin jashtë në dëborë familjet e u vinin zjarrin banesave, ndërsa gjithë burrat u burgosën në Janinë. Nga të ftohtët, shumë gra shtatzëna dështuan, fëmijë të vegjël dhe pleq vdiqën. Ekspeditat osmane të përforcuara kishin kapur çdo grykë, rrugë, luginë e fshatra për të kapur Bilbilenjtë, të cilët në këto ditë ishin strehuar në shpellën e Somait në rrethinat e fshatit Tërbaç, rrëzë malit të Çikës. Valiu i Janinës kishte dhënë tesqere/udhëzime, duke premtuar shpërblime për ata që do të hidhnin në dorë Bilbilenjtë të gjallë apo të vdekur. Prandaj kënga thotë: "Të xhumanë në pasdreke./Tërbaç erdhën tesqeretë./Ç'më thua moj gramë e shkretë./Të zihen Bilbilenjtë?". Situata ishte bërë tepër e rëndë. Osmanët u egërsuan mbasi Bilbilenjtë kishin kapur hazinetë e sulltanit ose postën qeveritare, plot me flori, që vinte nga Janina çdo vit dhe që dërgohej për në Stamboll. Thuhet se ky ishte shkaku edhe i djegies së shtëpisë të Xhelil Voshtinës. Populli thotë: "Bilbil ç'e bëre vetë/ Që kur prishe hazinetë.

Edhe në Tërbaç ndodhi ashtu si edhe në Progonat, u arrestuan të gjithë burrat e fshatit, filluan t'u thyenin duar e këmbë dhe tortura nga më çnjerëzoret. Çeta e bilbilenjve, duke kryer një aktivitet më shumë se njëzetë vjeçar, duke parë që po sakrifikoheshin populli, u largua nga kjo shpellë, duke lënë disa zjarre të ndezura për të krijuar panik në forcat osmane, por edhe për t'u larguar nga fshatrat dhe se, "nuk kemi të bëjmë fare me fshatrat, pasi kemi dalë kaçak". Çeta mori drejtimin e Nivicës, rrëzën e Këndrevicës në dimër e plot dëborë të madhe, aty u ndeshën në luftime me forcat osmane. Luftuan në rrethim deri sa vendi dhe bora u skuqën me gjak. Çetës iu mbarua baruti, pallat iu këputën së luftuari, në kushte të rënda dimri dhe me forca të shumta të kundërshtarit. Bilbilenjtë u pakësuan dhe mbetën vetëm 13, një prej tyre i plagosur, po veçe i papërkulur! Ata vendosën ta çanin rrethimin e kaluan në drejtim të Drimoit, buzë Nivicës së Kurveleshit. Në kushtet kur gjithë Kurveleshi ishte shkëlur nga qindra ushtarë osmanë, çeta e Bilbilenjve ndodhej në malin e Çoçkos, ku mbrojtja e tyre ishte jashtë rrezikut. Po aty Bilbilenjtë mësuuan për prepaljet që bënin osmanët në Kurvelesh. Bilbilenjtë ishin trima, patriotë dhe burra që luftonin për popullin dhe nuk e pritën mirë lajmin që kishin mësuar dhe pasojat që u bënë shkak nga veprimtaria e tyre luftarake. Ata vendosën të dorëzohen vetë, për t'i çliruar banorët e Kurveleshit e të Labërisë nga torturat osmane, që nuk kishin të sosur. Bilbilenjtë e kuptonin fare mirë se i priste një fat tragjik, po këto pasoja i kishin parashikuar që kur morën armët dhe rrugën e malit. Ata bënë sa mundën në maksimumin e vet për popullin dhe për atë dhanë jetën. Ata zbritën në Gradishtë, larguan më të

voglin e çetës, 16-vjeçarin Islam Gaxha. Sipas zakonit, djemtë e vetëm ruhen nga vdekja, por edhe gjetën një njeri të sigurt për ta shpëtuar atë nga litari i rrapit të Janinës. Në vendin e quajtur Peshik të Gradishtës të Progonatit ushtarët turq nuk besonin se këta trima do të dorëzoheshin vetë dhe nuk po i afroreshin çetës. Shako u foli turqve: “Mos kini frikë, i hedhim këto të shkreta armë për njerëzit e fshatrave tona që ju u morët shpirtin, duke i sakatuar e burgosur. Të 13 trimat u shoqëruan nga suvari/kavaleri të shumta për në burgjet e Janinës. Me mijëra njerëz dilnin nëpër rrugë, fshatra e qytete për të parë Bilbilinjtë, ndërsa qytetarët e Janinës ishin grumbulluar si në një takim madhështor për të pritur kordhëtarët e Labërisë. Në vargjet e Labërisë kanë ngelur në kujtesë të popullit dhe në fakt Populli ka bërë vargjet për secilin, për komandantin e çetës së bilbilinjve që ishte i pari udhëheqës i tyre, Bilbil Shako: “Janinë, e zeza Janinë./Dil e shiko se cilët vinë./ Vjen Resuli me Bilbilë...”

Të trajtuar keq në burgjet e Janinës, ata nuk iu përkulën e vdiqën me këngë në gojë, nuk pranuan t'i vinte xhelati osman në litar, ata shkuan vetë, e hodhën vetë lakun në grykë, siç thotë populli: “Kurveshit, ç'i bëre djemtë, /Që i kishe rritur vetë? /Bilbilinjtë trembëdhjetë./vanë në litarë vetë./të të hedhë litarë! /Prit, o bej, të ndez cigarë, /të heth flokët më një anë./të puth shokët me radhë, /të shikoj njëherë vatanë!”. Ata e pritën vdekjen me përçmim, dhe pa frikë. Secili tregohej më shumë se trim, i afroreshin litarit ashtu si kapedani i tyre Bilbili, njëri pas tjetrit, duke thënë fjalën e fundit të amanetit e të burrërisë. Bilbili i dytë në radhë Bilbil Resuli, ose Bilbil Resuli (Sejdiu), që ishte labi i dyti: “Që të gjithë Bilbilinjtë, bëme si deshëm vetë, s'pyetëm sulltan e dovet/shtet, ju s'na kapët./mor të shkretë./po u dorëzuam vetë./se torturuat fëmijët e pleqtë!; Avdul Qendro, labi i tretë: “O halldup anadollak, nuk ka labër frikakakë. Trima mbetemi përjetë, se luftuam për fukarenjtë”; Avdul Gaxha labi i katërt: “Tek rrapit me shumë degë, po dredh mustajen e verdhë, nuk e kam fare qeder, se po vdes për memëdhenë”; Dalip Gana, labi i pestë në radhë: “Ti, halldup i asaj ane, më sill një culë dyjare ta dëgjojnë ato male, se ne s'kemi frikë fare!”; Hasan Guga labi i gjashtë në radhë të bilbilinjve: “Dua që të hedh një valle, /të tunden ato male,/nga ligjërimi i këngës labe”. Hysen Çulli, labi i shtatë: “Pasha, më jep barot,/që ta kem në atë botë,/se s'e jap xhanin kot,/po s'e pata pushkën plot!; Hamzo Canaj, labi i tetë: “Do të lë sharkun si pajë, se në male kam një djalë, ai hakën do ma marrë!; Kasëm Qendro, labi i nënti në radhë të bilbilinjve: “Vdesim me dyfek në dorë,/ dhe djemtë kështu të vazhdojnë, /farën e turkut të shkatërojnë”; Myslim Abazi, labi i dhjetë: “Ty, o rrap me degë të madhe, po të le këtë llabane, të ma nisësh në ato stane, se mbron djemtë nga tufanet dyfeku të mos laget”; Rexho Çela, labi i njëmbëdhjetë: “Sikur të kisha pak vaj,/që armën gati ta mbaj,/luftë kemi paskëtaj”. Që kur nuk kishin vaj bilbilinjtë përdorin dhjamin e bagëtive për t'i mbajtur armët të pastra dhe të gatshme për të sulmuar kosharet osmane; Zubo Çulli labi i dymbëdhjetë: “Flamurin këtu ma bini, që në gjunjë atij t'i bije, shqipja shqipes i ka hije”; Islam Goxha labi i trembëdhjetë: “Dëgjomë, ti, rrapit i shkretë, po të lë një amanet, ta marrin vesh pashallarët e pabesë: Shqipëria kurrë s'do vdesë. Në male trima do ketë, do lëshohen si rrufetë. Lajmëro gjithë Labërinë të marrë hak edhe për vezir Alinë, të shfarosë osmallinë”.

Sipas gojëdhënave, amanetet e bilbilinjve janë mbledhur e i kanë përcjellë në këngët e popullit nga plaku 102-vjeçar S. Dano nga Progonati, J. Abazi, Ç. Mema, Halil Qendro, Dino Çiço etj. Nga të dhënat e transmetuara gojarisht, por dhe të shkruara, vërtetohet se urretja e Portës së Lartë ndaj bilbilave të Kurveshit ishte e grumbulluar edhe nga fakti se më 1855, çeta ekzekutoi një nga sundimtarët më të urryer e të rrezikshëm të kryeqendrës së jugut, Janinës, Ahmet Beun. Ekspedita

ndëshkuese eshtra-thyese, në mes të shkurtit 1958 i nxorën nga banesat nëpër borë banorët e Progonatit, Rexhinit, Nivicës dhe shumë fshatrave të tjera të Labërisë me qëllim që të tregonin strehimin e çetës, me pasojë të sëmurën e vdesin të mitur, të moshuar, gra edhe shtatzënë; ndërkohë që burrat i morën lidhur për në burgjet e Janinës, reprezalje ndaj popullsisë së pafajshme që bënë që trimat të dorëzoheshin. Kosharet osmane për t'i poshtëruar, i shëtiten nëpër fshatra të dy komandantët, Bilbil e Resul, ndërsa të tjerët i lidhën me zinxhirë, e deri në Janinë i shëtisnin nëpër qendra të banuara, duke frymëzuar kështu tërë krahinat për kthimin e tyre në legjendë, një realitet në kohë pushtimi. Qëndrimi burrëror para ekzekutimit mbeti jo vetëm në këngë por në histori frymëzuese për brezat. Ata ngelën heronj dhe dëshmorë të Labërisë dhe mbarë Shqipërisë.

Ata ishin heronj që kur dolën malit dhe mbetën të tillë përjetësisht edhe kur u kapën, ose më saktë kur u vetë dorëzuan, në kohën kur i “shëtiten” në ditën pazarit të Janinës, kur i ndalën para Rrapit të Falë, ku lidheshin litarët që vareshin armiqët e Sulltanit, ditën kur rrugët ishin plot njerëz që afroreshin te Rrapi i Falë për të parë varjen e burrave trima të Labërisë, në momentin që kadiu (gjykatësi) filloi të lexonte vendimin e dënimit me varje, kur Bilbil Shako, që dallohej nga flokët e gjatë e të verdhë, veshur me rroba shajaku të bardha, me besë burri, kur iu drejtua komandantit të zaptijeve, duke i thënë: “Unë jam ai që kërkon valiu juaj. I thoni t'i lërë të lirë labërit që nuk kanë faj!”. Komandanti i zaptijeve mbeti i shtangur nga fjalët e prijësit të 13 trimave kaçakë. Bilbilinjtë, gjykata osmane i dënoi me varje në litar dhe të trembëdhjetë i varën te Rrapi i Falë në Janinë në prani të Valiut. Kur kadiu i pyeti Bilbilinjtë se cila ishte dëshira e tyre e fundit, ata i thanë: “Të hedhim një valle!”. Me t'u hequr prangat ata u kapën dorë për dorë dhe hodhën valle me të cilën shprehën dashurinë e tyre për jetën. Vallja mbaroi, këtu mbaroi dhe jeta e tyre. Bilbil Shako i puthi shokët me radhë dhe tha: “Dal të shoh një herë vatanë./Për të malli do më marrë!... Te Rrapi ku i priste litari, ku të trembëdhjetë bilbilinjtë e varur në litar në krah të njeri-tjetrit, u bënë heronj e dëshmorë të pavdekshëm të kombit shqiptar. Shqiptarët që ishin rreth Rrapit, derdhën lot, por ishin krenarë për ta; ndërkohë që kjo histori e dhimbshme u shkrua dhe u këndua: “Bilbilinjtë trembëdhjetë, shkuan në litarë vetë!”. Ismet Toto në momentet e fundit para varjes së tij shkruan: “Udha e mendimit të sinqertë... nuk është e gabuar, pasi i vdekuri mund të jetë më i madh dhe më i fuqishëm sesa i gjallë. Madhëria dhe forca e një njeriu plotësohet mbasi vdes. Bota nuk është e atyre që ngrohen në diell. Bota është e atyre që digjen”, shkruar në burgun e Gjirokastrës, në orën e ekzekutimit të tij para rreth tetëdhjetë vitesh. Sipas zakonit tradicional të Labërisë, në tërë krahinën dhe sidomos në Progonat, Rexhin e Nivicë dhe në shumë fshatra të tjerë të Labërisë, në shenjë nderimi dhe zije u hoqën zilet e këmborët e bagëtive, për nderimin e Bilbilinjve. Gratë e Kurveshit u veshën me të zeza, duke vajtuar Bilbilinjtë: “Janinë, e shkreta Janinë./dil të shikosh Bilbilinjtë./varur degë më degë/ Ky Resuli me Bilbilë tundi gjithë Shqipërinë”. Vepra dhe akti heroik i çetës së Bilbilinjve ishte dhe mbeti frymëzim brezash i Labërisë, i Shqipërisë dhe i mbarë kombit shqiptar, prandaj meriton padyshim edhe nderim institucional dhe kjo mund e duhet të bëhet në fshatin e Komandantit trim të Çetës së Bilbilinjve në Rexhin të Kurveshit të qarkut të Gjirokastrës.

Konsiderata me të dhëna sqaruese për jetën e veprën e Bilbil Shakos si komandant i çetës së Bilbilinjve: Bilbil Shako ishte lindur në fshatin Rexhin të Kurveshit më 1832, (192 vite më parë), ndërkohë që ishin vite të rebelimit të ashpër të shqiptarëve kundër pushtuesve osmanë. Bilbil Shako ishte lindur në një ambient shumë atdhetar, luftëtar dhe të papërkulur përpara pushtuesve. Që në moshën 16-vjeçare, më 1848, mori pjesë në

çetat kryengritëse pas Hodo Nivicës e Zenel Gjolekës etj. Edhe pse ishte shumë i ri, ai ishte me trup të beshëm dhe që në betejën e parë vrau komandantin e koshareve osmane. Pas dështimit të Kryengritjes së Tanzimatit në Shqipërinë e Jugut, Bilbili krijoi çetën komite atdhetare që u njoh në popull dhe u përcoll nga folklori me emrin “Çeta e Birbilejve”, duke u njësuar me emrin e komandantit të saj, Bilbil Shako. Në krye të çetës Bilbili kreu një sërë aksionesh kundër ekspeditave ndëshkimore osmane në krahinën e Kurveshit, Lumin e Vlorës e me gjerë, deri thellë në Thesali të Rumelisë/Balkanit. Aksionet më të njohura janë ato të viteve 1850-1858, për thyerjen e arkës financiare shtetërore në Janinë, dëmtimet e karvanëve të postës osmane, djegia e ndërtesës qeveritare në Voshtinë, vrasja e feudalit famëkeq Ahmet Beu për shkak të grabitjes e keqtrajtimit të popullsisë së zonave të Zagorisë, Palopogonit e të Delvinës dhe shpërndarjen e pasurisë së tij në para e prodhime të ndryshme të marra nga administrata osmane, popullsisë vendase. Çeta vepronte me mbështetjen e plotë të banorëve, që nga Smokthina e deri në Zagori e Janinë, më një shtrirje territoriale, që e kalonte dhjetë mijë kilometra katrorë, që për kohën përbënte më shumë se gjysma e Vilajetit të Janinës. Kjo çetë u bë faktor njohës edhe nga administrata osmane, fakt që mbështetet nga një dokument i nënshkruar më vitin 1853 në Hllomo Çatistër, nga komandanti i çetës, Birbil Shaku, një tregues tjetër që flet për luftën e tyre jo krahinore e jo me baza fetare. Çeta e Bilbil Shakos u bë shqetësim serioz për qeverinë osmane, e cila urdhëroi dërgimin e një ekspedite ushtarake për ndjekjen dhe asgjësimin e çetës, një operacion i dështuar i osmanëve që zgjati gjashtë muaj; ndërkohë që pas gjysmë viti ndjekjeje në pamundësi për t'i kapur osmanët filluan reprezaljet në popullsinë e Labërisë dhe për ta shmangur në fakt këtë reprezalje masive mbi popullsinë e Labërisë, komandanti i çetës dhe çeta me trembëdhjetë luftëtarë vendosi të vetë dorëzohej të forcat e ekspeditës ndëshkuese osmane në fund të shkurtit 1858 (edhe pse dokumentimi i saj ekzakt është ende i pa dokumentuar si duhet). Gjithë luftëtarët u varën në litar në rrapet e Janinës, në qendrën e këtij vilajeti, që kishte rreth 18 mijë km katrorë, në 87 mijë që kishin katër vilajetet në këtë periudhë. Bilbil Shako dhe bashkëluftëtarët e tjerë sfiduan vdekjen me qëndrimet e tyre burrërore para litarit, dhe që është kthyer në një legjendë e mit nga këngët popullore, që janë krijuar romane dhe krijimtari të tjera artistike por që meritojnë të përjetësohet si një realitet i qëndrësës së shqiptarëve përballë pushtimit të gjatë osman. Çeta e Bilbilinjve ishte një e vërtetë e madhe e krahinës legjendare të Labërisë, mbështetëse e fuqishme e Çamërisë, Thesprotisë, e deri në portat e Stambollit, kryeqytetit të perandorisë osmane të sulltanatit. Nga ana tjetër është po kështu kaq i vërtetë edhe fakti që tek rrapit i Janinës, ku u varën 13 trimat atdhetarë e lirisues, çdo vit bien rrufetë dhe rrapit i digjen degët. Edhe drejtësia hyjnore i nderon trimat më shumë e më mirë se përkujdesja njerëzore, që për shkaqe nga më të ndryshmet edhe i anashkalon. Labëria e lashtë, Qarku dhe Prefektura e Gjirokastrës, por edhe strukturat më të larta të shtetit meritojnë që t'i nderojnë me një përmendore bijtë e Labërisë.

Në hartimin e kësaj përmbledhjeje janë shfrytëzuar shkrime dhe publikime të historisë së popullit shqiptar, “Bilbilinjtë”, të Resul Bedos, libri “Dëshmorët e rrënjët e Kombit shqiptar”, të Zaho Golemit, si dhe shkrime të prof. asoc. Bernard Zotaj, Pajtim Hasani, Bilbil Dervishit, dr. Albert Hitoaliaj, Irfan Birbilaj, L. Gërveshi, Nasip Kaçi, Nexhip Pelivan Alpan, historiani ushtarak Bashkim Qeli, dr. Hekuran Rapaj, dr. Asllan Zemani, Pajtim Hasani; ka një grup polifonik të Progonatit që është “Bilbilat e Birbilejve” etj.; ndërkohë që piktori Skënder Milori, duke marrë frymëzim nga vepra e çetës trime të Bilbilinjve, e përjetësoi atë në një tablo mbresëlënëse.

Kontaktoni

NUMRAT E REKRUTIMIT NEPER RRETHE

SHKODËR
068 233 4681

KUKËS
068 209 8572

DIBËR
068 336 6108

LEZHË
067 580 0466

DURRËS
069 290 0053

TIRANË
068 672 1576

ELBASAN
068 806 6385

FIER
069 224 1289

BERAT
069 253 4025

KORÇË
0673762747

GJIROKASTËR
0697352024

VLORË
069 253 6102

REPUBLIKË SHQIPTARE
MINISTRIA E MBROJTJES

Filluan regjistrimet e kandidatëve për ushtarë/detarë aktivë në FA, për periudhën 07 shkurt - 12 prill 2024 sipas rajoneve.

Kuota: 390 kandidatë

Arsimi: Të ketë kryer minimumi arsimin 9-vjeçar brenda ose jashtë vendit, të ekuivalentuar nga Ministria e Arsimit dhe Sportit.

Afati për dorëzimin e dokumentacionit është deri më 12 prill 2024.

<https://www.mod.gov.al/newsroom-2/njoftime/6328>